Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

AD FORTIDS VEJE

HISTORISK FOLKELIG LÆSNING

REDIGERET AF

HAL KOCH

DET DANSKE FORLAG
KØBENHAVN

Hefte 2 December 1944 3. Aargang

EFTER DA STODE DE VENDELBO'R —

Et kongeligt dansk revolutionsforsøg.

Af cand. mag. *Nicolai Krarup.*

Ordene staar midt inde i en folkevise som et af disse refræn'er eller visestumper, der ved deres faste rytme eller deres indhold hager sig fast i hukommelsen, selv om de øvrige vers gaar i glemme. De stammer fra en sang, der i Vendsyssel og Thy gennem aarhundreder har bevaret mindet om bøndernes sejge modstand, inden adelsvælden satte ind, og ned mod vor tid har Vendelboerne brugt dem som et af disse drillesprog, som den ene landsdels folk ærtede en andens med. Efter at folkets aandsliv er hørt op med at være stavnsbundet, er linierne gaaet over i folkeskolens undervisning i Danmarkshistorie, og for mange af os er de sikkert en af disse stumper derfra, der er blevet siddende, ligesom Kristian 4's dødsaar og Tordenskjoldhistorierne. De virker — og det minde som de bærer — ved dette egne vemod, der staar over en slagen klasses sidste kampe — som de wienske arbejderes forsvar i de sammenstyrtende boligkarréer i februar 1934 — og de staar som et monument over jysk sejghed og trods mod overmagten.

Først da rømmer de Morsingbo'r
og saa de forræder' af Thy —
efter da stode de Vendelbo'r,
de vilde ikke fly.

Paa grundlag af de sparsomme meddelelser, der er redet igennem til vor Tid, skal det her forsøges at ridse forudsætningerne for krigen op og rekonstruere, hvorledes den kan tænkes at være forløbet.

Kampen om øresundstolden.

Inden det 14. aarhundrede var løbet ud, var dronning Margretes statsmandstanke, den nordiske union, en kendsgerning, med den unge Erik af den pommerske fyrsteslægt som fælles tronfølger. Det skulde nu vise sig, om det virkelig var muligt for unionskongen at balancere mellem de indre modsætninger i det uhyre rige og trodse de ydre farer.

Ved sin død i 1412 efterlod Margrete en strid med de holstenske hertuger om Sønderjylland, der endnu manglede i Danmarks samling. Paa Danehof, paa de danske landsting, hos den tyske kejser skaffede kong Erik sig dom og kendelse for, at Slesvig hørte sammen med Danmark. Men sætte sin ret igennem med vaabenmagt evnede han ikke. Trods gentagne extraskatter kunde Norden ikke stille tropper nok overfor disse nordtyske egne, hvis overlegne kapitalstyrke allerede i forrige aarhundrede havde vist sig saa skæbnesvanger. Især ikke efter at kongens politik ogsaa havde bragt ham i strid med de store kststæder.

I sin omsorg for de danske købstæders opkomst havde kong Erik i 1422 faaet gennemført som lov for Sjælland den yderst vigtige regel, der sikrer byerne forret til handelen. Før borgernes fane klokken ti om formiddagen er taget ind, maa ingen andre købe, hvad der er fremme paa torvet — hverken de fremmede eller landboerne, der ikke maa øve *forprang*, d. v. s. stille sig op og byde uden for

porten. Især var det dog indførelsen af Øresundstolden i Helsingør, der forværrede forholdet til de nordtyske byer, som beherskede Danmarks handel.

Som modtræk mod deres plyndringer organiseredes hjemmeværn til vagt paa kysterne, og Sjællands landsting vedtog, at naar bavne brænder, og vidiebrand (en kvist brændt i den ene ende, en »budstikke«) gaar, den som da hjemme sidder, har at hænges ved sin egen bjælke — som andre af tidens retskilder var ogsaa denne en bekræftelse og skriftfæstelse af, hvad der fra gammel tid i forvejen var dansk ret. København, som Erik særlig interesserede sig for at bringe i vejret, huskede længe sit forsvar under dronning Filippa, søster til kong Henrik 5. af England. Men faar folket vaaben, saa faar det magt.

Erik var ikke den mand, der opgav kampen, naar han mente at have retten paa sin side. Men da fejden med stæderne havde varet i henimod ti aar og den med Holsten i over tyve, begyndte det at skride for ham indefra. Det var exportinteresserne, der tabte taalmodigheden under trykket af den nordtyske blokade: de jyske herremænd, der brændte inde med deres stude, og Dalarnes velstaaende bjergbønder med deres jern. Det sidste sted rejste *Engelbrekt Engelbrektsøn* et oprør, der rev det ene svenske landskab efter det andet med sig til en fejde, der uden smaalig forskel rettede sig ikke blot mod de kongelige skattefogder, men mod alle mænd af adel, der plagede bønderne med nye og derfor uretmæssige byrder — der laa her et letantændeligt tønder. Bevægelsen naaede helt ind i det østlige Norge, og de svenske bønder gjorde to gange tog frem til de skaanske landes kyst.

I denne situation maatte kong Erik paa et møde i Vordingborg 1435 bekvemme sig til, *ikke* at indrømme Hol-

stenernes ret, men at slutte en slags vaabenstilstand — paa grundlag af sagernes øjeblikkelige stilling — for hertug Hans' levetid og to aar derefter. Danmark beholdt derved bl. a. Haderslev og Ærø, som i forvejen var i danske hænder. Hansestæderne fik et forlig i ret almindelige vendinger. Men inden Erik satte sit kongelige navn under dette dokument, maatte tretten rigsraader sætte deres ord i pant paa, at han kunde indgaa denne fred uden at sætte noget til af sin ære og kun gjorde det, fordi ikke andre vilkaar var at opnaa.

Næste sommer mødtes han med de svenske rigsraader som forbundsrigets repræsentanter og med forhandlere fra de fire hovedbyer Lybek, Wismar, Rostock og Stralsund. Kongressen var henlagt til Kalmar, maaske som et udtryk for, at det var for sit forhold til aftalerne ved unionens indgaaelse dersteds i 1397, at Erik nu skulde staa til regnskab. Raaderne benyttede da ogsaa lejligheden til et fremstød mod den danske overvægt, der unægtelig gav unionen slagside, ved at faa opfrisket de indskrænkninger, som *svensk* ret gjorde i kongens kompetence. Han maatte ikke handle mod Sveriges riges raad, hed det. Og saa fremstod Lybæks borgmester og erklærede, at vilde de tre nordiske riger staa som endrægtige brødre, saa vilde stæderne, som havde hjulpet dem dertil, ogsaa være søstre med og nyde *deres* rettigheder som fra arild. Og dermed tænkte han paa tolden, som fortsat blev indkrævet.

Formelt synes Erik at være gaaet ind paa disse krav. I virkeligheden var han dog ikke til sinds at give op. Fra Kalmar satte han kurs direkte mod den borg, han havde bygget ved *Visby*. Den politik var ved at modnes for ham, som han aaret i forvejen havde givet udtryk ved at skænke Visby lensmand, Trud Hase, en sølvske med indskriften:

SPES MEA IN GOTHLANDIA ET IN MARI
(mit haab staar til Gotland og til havet).

To gange i Danmarks historie er det sket, at kongen er taget til fange af fjenden: Svend »Tveskæg« og Valdemar 2., og to andre konger har ikke kunnet nyde kongemagten paa de vilkaar, de mente at have krav paa, og har i protest foretrukket at tage ophold i udlandet for en tid: Valdemar 4. »Atterdag«, da han ved erobringen af Visby havde lagt sig ud med Hansaen, og senere Kristian 2. Naar det lykkedes for Valdemar 4. at vende tilbage paa taalelige vilkaar, skyldes det delvis, at private kapere, »fetaljebrødre«, i følelig grad havde hæmmet den handel paa begge Østersøens kyster, som var en af Hansaens livsnerver. Det maatte kunne gøres igen.

Ældre tiders geografi bliver ofte først forstaaelig, naar den ses fra søsiden, saa at sige studeres paa søkortet. Set paa denne maade var Visby ikke en afsides øs hovedstad, men centret i Østersø-omraadets forbindelseslinier. Pommeraneren Erik, der ogsaa paa anden maade har vist sit blik for vandvejenes betydning, forstod, at han her, paa nordisk grund og dog uden for rækkevidde af raaderne med deres snærende baand og fredspolitik, som han ikke vilde anerkende og bøje sig for, kunde fortsætte fejden med stæderne i form af kaperier. Visby, endnu en af de betydeligste byer i unionsomraadet, var en ikke uværdig hovedstad.

Imidlertid arbejdede det danske og det svenske raad frem og tilbage med forskellige udkast til en formelig forbundsforfatning, der skulde sikre unionens fremtid ved at basere den paa en virkelig ligestilling af rigerne, med en fælles stænderforsamling til kongevalget. Man tænkte sig heri at

optage repræsentanter for borgere og bønder for at forsone de ulmende demokratiske strømninger.

Kongestyrelsen i Danmark skulde jo imidlertid passes, og 1437 viste kong Erik sig da i Stege, hvor han paa et møde af rigets store præsenterede sin fætter, Bugislav af Pommern, som dansk rigsforstander i kongens fravær. Fra sine første kongeaar havde Erik, med støtte af i det mindste nogle af rigets store, søgt at indarbejde fætteren som tronfølger og havde faaet hans navn indsat i lensmændenes kontrakter. Den pommerske dynasti skulde aabenbart erstatte den gamle danske kongeslægt, der var uddød paa mandssiden. Sagen skulde synes at være lige saa sikker som i mange andre tilfælde, hvor der ved en dansk konges afgang har staaet en medkonge-tronfølger rede.

Nu var Erik paa vej til de tres og altsaa efter tidens forhold en olding, han trængte til ro, det var paa tide at faa den nordiske tronfølge endelig ordnet. Rigsmødet nægtede imidlertid at anerkende Eriks fætter som rigsforstander, og det svenske raad udpegede en indfødt mand, Karl Knutsson *Bonde*, som rigsstyrer dér. Rigsraadet foreslog et kompromis, men blev afvist, og det kom til heftige scener med kongen, der erklærede, at det skulde gælde hans liv!

Og saa gik han til Sjællands landsting i Ringsted, og her fik han Bugislav anerkendt mod til gengæld at stadfæste de rettigheder, *bønderne* gjorde krav paa, — det har formodentlig, hvis man er gaaet i enkeltheder, drejet sig om ting som fæstets uopsigelighed og landgildens uforanderlighed.

Hvis man vil se, hvor exceptionelt dette var, maa man huske hele den aristokratiske karakter af det gamle tingstyre. Paa kirkestævne og herredsting ledede stedets gode mænd, de velstaaende, solide selvejere. Landstingene domi-

neredes af de bedste mænd fra hele landet, og paa hof, i rigsraad mødtes de — saa at sige — *aller*bedste mænd fra riget: bisperne og de største godsejere. Hvad de blev enige om at kende for gammel dansk ret, plejede landstingene at tage ved. Det var altsaa ikke sket denne gang.

Forudsætningen herfor var den stadig voksende kløft mellem de to modstridende opfattelser, der var ved at danne sig af, hvad der var dansk frihed og ret: *adelens*, der værnedes overfor kongen og bønderne af raadet som rigets repræsentant, og *bøndernes*, der værnedes paa tinge — og af kongen.

Nu kom det til aabent brud.

Landbrug som stordrift.

Det er svært at overse alle de krydsende udviklingslinier, der havde ført disse modsætninger frem.

En af linierne er sikkert det, man kunde kalde kommercialisering, — noget lignende, som forbindelsen med Europæerne har sat i gang rundt om paa jorden i vor tid. Med Lybekkernes besøg aabnede der sig udvidede muligheder for at komme til at leve godt, med lybsk øl, blaat fløjl, smukkere gaarde o. s. v. Men saa maatte man bort fra det gamle nødtørftige landbrug, presse gaardens økonomi, levere saa mange stude som muligt, fælde træer. Hemmelighedsfuld, uhyggelig urskov, hvor enhver hentede en pind, naar han havde brug for det, men som ellers var overladt til troldene og ulvene, fik nu *værdi* som oldenskov eller til ager.

Spørgsmaalet var saa, hvem grunden tilhørte der. Det afhang af, hvem der havde gammel hævd paa den; og vi ser da en bestræbelse landet over for at faa denne hævd sikret ved breve og vidner paa tinge.

Her kom storbruget let til at gaa i spidsen. Det krævede jo en vis kapitalstyrke at hugge skoven op og transportere den bort — det betalte sig ikke mere blot at svide den af, naar man vilde rydde nyland. Den iver begynder at vise sig, som i de næste aarhundreder besætter de førende slægter: for at samle stadig mere jord og gods, der kunde yngle videre, skaffe sig det ved alle midler, gode partier, processer, handel, rationel afrunding af de købte besiddelser. De kommer op paa et helt andet leve- og dannelsesniveau. De omgaas hverandre. De føler sig som noget for sig, som folk af *adel.*

De mellemstore brug befandt sig i reglen i et vist — ikke nærmere formuleret — afhængighedsforhold til de store gaarde og havde derved erhvervet en vis tryghedsfølelse overfor sult, uret og fejde og sandsynligvis noget lettere afgiftsforhold, idet de slap for visse kgl. skatter. Den fristelse laa nu nær for driftige godsejere at presse saa megen fordel ud af dette forhold som muligt. Mangelen paa arbejdskraft, der muligt var skærpet af den store pest ved midten af 1300-tallet, drev dem til at presse de haandsrækninger, bondesønnerne gav dem paa godset. Af samme grund begyndte man at hævde, at det hørte med til den vornede (værnede) slægts pligter at holde sønnerne paa godset og ikke sende dem til byerne. Det var den bundne stilling, bønderne kom ind i syd for Østersøen, som kastede sine skygger ind over Danmark.

Den maade, man forsvarede sin ret paa, var nu engang med sværdet, ved fejde. Staten var ikke altid stærk nok til det endnu, højst havde man herredet til det. Følgen var da ogsaa en række af bataljer, der nu og da udviklede sig til mere omfattende bondekrige. I bøndernes forestillingsverden udviklede sig det syn paa herregaarden, som vi

kender fra de sagn, der blev nedskrevet i forrige aarhundrede: en fremmed, hemmelighedsfuld verden, hvor de fine mennesker, der har levet af andres sved, efter døden flakker hvileløse om. Hvad der styrkede bøndernes modstandsevne var, at ogsaa *de* fik deres andel i fordelen ved de stigende priser — for »en hongre å frøjsen er snår køjsen«, som man siger i Sønderjylland.

Skal man dømme i striden med fuld historisk retfærdighed, maa man dog billigvis ikke glemme den indsats, storbruget kom til at øve i samfundet ved at fremme den nødvendige kapitaldannelse, ved at levere mænd til kongens og krigens tjeneste, ved at være basis for en adelskultur, hvis efterligninger bønderne for en stor del levede paa lige til højskolernes og avisernes dage. Norges tilbagetrukne stilling i de følgende aarhundreder er maaske ikke uden forbindelse med, at landet ikke udviklede en indfødt virkelig højadel, hvorfor dette riges raad da ogsaa nu stillede sig paa bøndernes side. Paa den anden side fik vi ikke herhjemme den frejdige og frodige bondekultur som f. ex. Nordslesvig og Ditmarsken — eller Norge.

Rygter fra fremmede lande.

Hvem der i særlig grad havde mulighed for at deltage i storgodsdannelsen, var bispedømmerne og de rigere klostres godsomraader. De behandlede gerne deres bønder bedre, men her træffer vi paa en lidt anden maade — Europa over — en trang til at gøre alting i penge, kirkelige handlinger, embedsbesættelser, og samle jord, jord, jord. Ogsaa de gode gerninger, hvormed man viste sin bodfærdighed, blev et spørgsmaal om at give *penge* til et godt formaal, kirkebyggeri, korstog. Saa nærmer vi os det, der hedder afladshandel. Selv de lærde herrers naturlige ad-

komst til at dømme deres bønder imellem stod i fare for at blive et forhadt vaaben i *deres* interessestridigheder med bønderne, — især da ogsaa verdslige storgodsejere begyndte at gøre krav paa »birkeret« eller »hals- og haandsret«.

Det er klart, at dette maatte svække den glorie af helligh ed, der stod om klostrene fra en tid, da de var uegennyttige kulturcentrer og landøkonomiske foregangssteder, de eneste hospitaler og hospitser i et rent bondesamfund. Fra ca. 1350 havde nedgangslinien været mærkbar; nu havde man igen i 1425 paa et kirkemøde i København maattet lovgive mod præster, der bar vaaben eller smukke klæder, og mod forløbne munke o. desl. Fra den kritik, forholdene vakte, var der ikke langt til det *kætteri*, som ad hemmelige veje sneg sig om i kristenheden. Direkte beviser for dets forekomst herhjemme har vi ikke; men at man var klar over faren, fremgaar af, at Franciskanermunken Niels af Odense i 1421 af paven var udnævnt til inkvisitor for Norden.

Eet sted var kætteriet kommen aabent frem, nemlig hos Tjekkerne, for hvem *Johan Huss* — under engelsk paavirkning — havde forespejlet en ny verden uden munke, hvor bisperne var embedsmænd, og præsterne brugte deres tiende i sognet. Han var blevet brændt, men som saa mange andre dræbte førere virkede han stærkere som død end som levende. I deres kamp mod adel, bisper og Sudetertyskere havde de radikale fløje af Hussiterne lært af Svejtserne, at de tunge kakkelovne til hest, som ridderne havde udviklet sig til, ikke mere var uovervindelige. Under *Johan Ziska* dannede de sig en ny taktik, der virkede saa meget stærkere, som den var uvant. Særlig konstruerede vogne blev opstillet i en firkant, der som en bevægelig borgvold beskyttede bondehærens saarbare flanke: Herfra blev rid-

derne modtaget med ild fra smaa kanoner — ogsaa noget nyt — og drevet paa flugt. Og saa forfulgte bønderne dem, grebet af bevidstheden om at være Guds hævnere og det frembrydende tusindaarsriges soldater, svingende deres plejle og forke, der efterhaanden udviklede sig til ukendte vaaben med jerntingester, som paa træstativer blev svunget med tærskende bevægelser og frygtelig kraft mod hestenes sider eller rev rytterne ned. Hussiterne togede langt ind i Franken og Thyringen, og rygterne om dem, der naturligvis ikke forringedes paa vejen, fremkaldte en panik, der i væsentlig grad øgede deres virkning.

Heller ikke kirkens interdikt havde faaet kornet til at visne paa deres agre, viste det sig jo. Og nu var der for anden gang i mands minde to stridende paver, der gensidig prædikede korstog mod hinanden. Det maatte rokke ved grundlaget for hele folks livsopfattelse.

Omsider var der i Konstanz samlet en kirkeforsamling for at bringe orden i tingene og reformere de misbrug, kritikken rettede sig imod. Den blev siddende aar efter aar, og saa længe havde alting jo foreløbighedens præg i hele kristenheden. Og nu var den i 33 gaaet paa forhandling med kætterne og havde bl. a. de facto anerkendt deres konfiskation af kirkens gods.

Der kan ikke være tvivl om, at disse forhold var medvirkende til, at uroligheder i de samme aar brød løs i alle de tre nordiske riger, hvor bønderne havde bevaret en forholdsvis fri stilling og derfor lettere kunde hævde sig.

Til kamp for vor gamle ret!

Uden at man skal lægge for meget i det, havde de danske konger haft visse sympatier paa bøndernes side, dels

fordi det nu engang, som Jyske Lov udtrykker det, er kongens embede at frelse dem, der med vold tvinges, og dels fordi det jo maatte svække hans indtægtsmuligheder og hele position, at bønderne i saa stort omfang var gaaet over til at tage deres værn og yde deres skyld hos deres nærmereboende herrer i stedet for hos ham. Margrete havde faaet nedbrudt ikke faa af de faste borge, der var »urettens« arnesteder, og ogsaa Erik har sikkert haft adskillige dravater, især i den senere del af sin regering, med de store herrer af raadet. Det var da naturligt, at han tænkte paa at erobre sin kongemagt i Danmark tilbage ved at udløse de oprørske kræfter, der var paa vej vest paa over Sundet.

I løbet af vinteren har han da fuldført forberedelserne til kampen om Danmark. En pavelig udsending, der skulde formane ham til maadehold, fik næse og mund slaaet til blods af kongen personlig, hedder det. Da foraaret nærmede sig, sad en del af hans værste fjender paa de kgl. borge som fanger, en del af hans bedste tilhængere paa de samme borge som høvedsmænd, der dannede et system af statholdere, som fra de vigtigste punkter holdt de forskellige egne under kontrol. I spidsen stod Bugislav selv, der fra de tre slotte Hagenskov, Hindsgavl og Nyborg skulde holde Fyn. Andre Pommeranere dækkede smaaøerne udfra Trankær paa Langeland, Ravnsborg, Aalholm (ved Nysted) og Stegehus. Helsingborg og det vigtige *Krogen* ved Helsingør var opladt til Peder Oxe, og paa Varberg sad Axel Pedersen Thott. Kongen selv begav sig igen til Visby med en del af rigets arkivalier og reserver af guld, sølv og ædle stene; bl. a. skal Vordingborgs guldgaas og den ældgamle, undergørende Dannebrogsfane være gaaet tabt ved denne lejlighed. Ogsaa Korsør og Kalundborg sikredes, medens Nørrejylland som før ikke interesse-

rede søkongen Erik særlig. Som modvægt mod Hansaen gik kongen i forhandling med de hollandske byer, hvis modsætningsforhold til deres nordtyske konkurrenter netop i 38 slog ud i aaben fejde.

De mænd, som nu paa de sjællandske herredsting udbød ledingen mod kongens fjender, har utvivlsomt været de samme, der gik i spidsen i Sverige: de bedre bønder, som endnu hævdede deres arvede selveje, men ikke havde evnet at følge med opefter i jagten paa gods og guld og snabelsko efter moden og bogsamlinger og uddannelse ved fremmede universiteter og rigsraadspladser. Norske undersøgelser bekræfter, at det vilde være muligt at følge disse familier ned gennem de følgende aarhundreder som et ledende lag af bondestanden, der besætter pladserne som synsmænd og skønsmænd og præstens medhjælpere og fortsætter over i det, man nu kalder arvegaardsslægter. For Sverrigs vedkommende nævnes tillige sognepræsterne, der jo ogsaa var bedre bønder.

Det ydre apparat maa man i ringere eller højere grad have haft i orden fra vagten mod Hansaen — det var jo denne kamp, der nu fortsattes mod de indre fjender, en borgerkrig og dog ikke en borgerkrig, forsaavidt som man vel maa regne med, at det store flertal af befolkningen havde sine sympatier paa den ene side. Det har været en ret ubehagelig historie for den, der sad hjemme, naar herredet fejdede, og budstikken gik, — en anden ceremoni til betegnelse af fejdens udbrud som vi hører tale om, gaar ud paa at hugge en øxe i døren. Vaabenløse har man ikke været, — selv om den ordning med vaabenlagre i kirkerne, som Valdemar 4. i en lignende situation havde søgt at gennemføre, er gaaet i glemme, saa har adskillige dog

haft et sværd eller en kniv til forsvar ved paakommende slagsmaal eller overfor omstrejfende ulve og stimænd. Dertil kom den anvendelighed, øxer og plejle unægtelig har i saadanne tilfælde. Selv om det har knebet med vaabenøvelse og mandstugt, saa har en saadan flok, grebet af ønsket om at faa de gode gamle dage igen og udrydde uretten, været en fjende, som en enlig borgherre ikke kunde tillade sig at foragte.

Beretningerne fra den senere »grevefejde« tyder ikke paa, at der er vist særlig grusomhed. De danske er ikke blodtørstige, skriver en tysk krønikeskriver i den forbindelse. Men de faste borge skulde væk, — navnlig sikkert hvor der var et daarligt forhold imellem gods og bønder.

I *Jylland* var modsætningerne dengang som senere mindre skarpe. Paa den politisk yderst betydningsfulde post som Viborg bisp sad en af kong Eriks mest trofaste mænd, og da sagen naaede landstinget, fik han ogsaa et parti med sig. Der havde jo imidlertid før været opposition mod Erik i Jylland, og en del af bondepartiet gik da her den vej at indkalde hans gamle fjende, hertug Adolf af Slesvig, der gennem Erik »Glipping«s datter havde arvekrav paa Danmarks krone og ogsaa senere kom paa tale som kongsemne. Han paatog sig virkelig opgaven som bøndernes beskytter. Uden konge sker der som bekendt ingen revolution i Danmark.

Efter dette var der ikke andet at gøre for herrerne af rigsraadet end at se at faa en kandidat til tronen, en ny konge. Til syvende og sidst var det jo alligevel kongen, der afgjorde, hvad der var ret i Danmark — derfor blev alle retsforhold jo flydende ved kongens død og maatte bekræftes paa ny ved haandfæstninger og standsprivilegier.

Man søgte føling med det svenske raad; men da der i



Efter Mødet i Kalmar 1397 tog Erik af Pommern til Visby paa Gotland. Han var misfornøjet med sine Rigsraaders Fredspolitik, og fra Visby, der laa som Centrum i Østersø-Omraadets Forbindelseslinier, kunde han ved Kaperier skade sine Fjender, Hansestæderne. Billedet viser Visby-Mønter fra Kong Eriks Ophold paa Gotland.

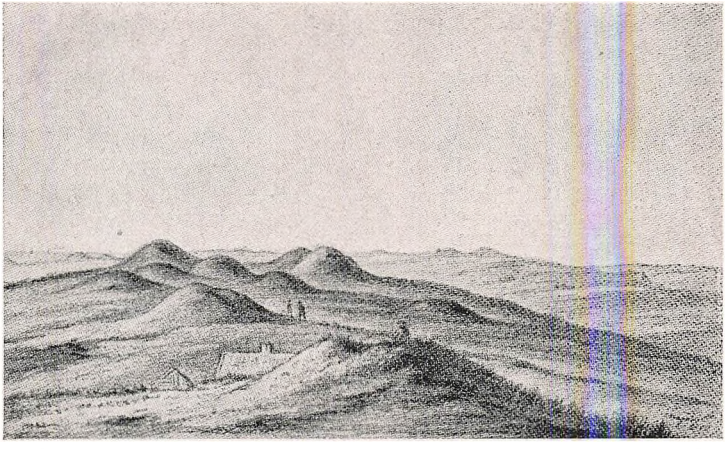

Egnen ved St. Jørgensbjerg, hvor Vendelboerne kæmpede saa tappert mod Kristoffer af Bayerns Rytteri. Efter Tegning af Professor Magnus Petersen i »Danmarks Riges Historie«.

Sveriges bondestand var stemning for et hjemligt dynasti *Bonde*, enedes man foreløbig kun om at forny militæralliancen, selv om kongevalget skulde falde forskelligt ud. Samtidig fortsatte man endnu skriftligt forhandlingerne med Erik i Visby, men uden resultat.

I oktober 38 mødtes man igen; den ledende skikkelse var den nye ærkebisp, *Hans Laxmand*, der før paa kirkens vegne havde opponeret mod kong Erik. 27. oktbr. vedtog raadet at sende en indtrængende bøn til den nærmeste slægtning paa kvindesiden, Eriks søstersøn Kristoffer, om at overtage regeringen, »efterdi vi daglig leve vort livs fare med (bønderne) og kan ingen rettighed af dem fange«.

Kristoffer, en ung mand paa ca. tyve, der levede af nogle smaa arvede besiddelser — et bajersk pfalzgrevskab — og mest havde været optaget af at bekæmpe Hussiterne i Tyskland, stod — i modsætning til den høje, sportstrænede Erik — saare langt fra det hævdvundne kongeideal. Han skildres som en lille, tyk, gemytlig, ungdommeligt livslysten herre, hvis hof var præget af bægrenes og terningernes klang, — i svensk karrikatur ser han saadan ud:

Han var ganske hastig i sit sind,
mest alle nætter over mindet han drak,
skørhed og bøveri var mest hans snak,
bøveri at øve var hans sæd,
sværge og doble var og hans id.

Efter bajerske kilder var han meget lidt lysten efter den utrygge tilværelse i det fremmede Norden; desuden havde Erik bundet ogsaa ham med tilsagn overfor Bugislav, hævdede Erik selv. Paa kejserens indtrængende ønske om at

faa ordnede tilstande i Norden gav han dog efter og tog mod udnævnelsen til dansk rigsforstander.

Vi vilde ikke have vidst, at krigen fortsatte i 1439, hvis ikke tilfældigvis Varde præst 200 aar senere havde berettet til en undersøgelse af landets historiske minder, at han i en gammel bog dér i byen havde fundet en notits om, at Vardehus var gaaet op i luer 2. april (borgen blev aldrig senere genopbygget) og St. Jacobs kirke 23. maj. Maaske er det ved samme lejlighed, at det er gaaet ud over gods tilhørende Ribebispen, der senere som erstatning fik al kgl. ret over sine bønder. Der er ogsaa tale om kamp om den kgl. lensmandsborg Lundenæs ved Skernaa.

Men nu var raadet naaet til enighed med junker Kristoffer og tillige med Holsteneren, der blev købt ud med Haderslev og Ærø*) og nogle løse forsikringer om, at der skulde ske hans danske protégéer deres ret. 23. juni 1439 afsendte syv og tredive danske adelsmænd til Visby den højtidelige, udførligt begrundede opsigelse af huldskab og troskab, og i september stævnede det *svenske* raad ham til at staa til rette inden tolv uger paa Mora eng i Uppland. Det var et sted af en egen retshellighed: dér aflagde de Sveakonger deres løfter paa rigets retsorden, der blev de valgt, dér kunde de altsaa dømmes, hvis de gennem brud paa deres forpligtelser havde forbrudt deres krone.

Anklagen fra de danske stormænd, der blev offentliggjort ved opslag paa kirkedøre i Lybæk, lød paa, at Erik ikke havde fyldestgjort sine kongepligter. Han holdt ikke aarligt parlament af rigets store, som han skulde efter forfatningen, han holdt ikke mønten oppe, han havde ikke

*) Derved blev grænsen mellem kongeriget og hertugdømmet fastlagt paa det sted, hvor den blev liggende til udligningen i 1864, idet kongerne paa slesvigsk grund beholdt »enklaverne« Ribe, Møgeltønder, Vesterlandför m. m.



Erik af Pommerns Segl. Kongen sidder med Rigsæble i højre, Lilliescepter i venstre Haand, paa Brystet har han et Skjold med tre Kroner, og ved hans højre Side er et Skjold med en kronet Løve, der holder en Økse og et med en oprejst Grif. Ved hans venstre Side er et Skjold med tre Leoparder og et med en oprejst Løve over et skraadelt Skjold.
Desuden staar der: Erik af Guds Naade Konge over Norge, Danmark, Sverige, Goter og Slaver og Hertug af Pommern.



Kristoffer af Bayerns Segl. Kongen er i Rustning med Krone, med Rigsæble i højre, Scepter i venstre Haand. Han sidder i en gotisk Portal, i hvis højre Fløj en Kvinde holder et Skjold med Hjerter omkring tre Leoparder. I venstre Portal holder en Engel et firdelt Skjold med et Kors, en oprejst Løve, et rudet Felt og en Lindorm.
Desuden staar der: Hans Majestæt Kristoffers Segl, af Guds Naade Konge over Danmark, Slaver og Goter, Pfalzgreve og Hertug af Bayern.

sørget for at sikre tronfølgen ved at tage en rigtig dronning efter sin hustrus død i stedet for sin frille Cæcilia. Han var skyld i, at unionen nu gik i stykker, fordi han ikke havde overtaget regeringen i Sverige efter Kalmaroverenskomsten, han var ansvarlig for tilstande, hvor raaderne ikke var sikre for liv og gods og hvor de sidste holdepunkter i Sønderjylland var gaaet tabt. Først og sidst havde han krænket indfødsretten ved at sætte udenlandske mænd paa slottene.

Erik forsvarede sig heftigt og polemisk, bl. a. med henvisning til raadets holdning i hans tidligere aar. Navnlig protesterede han lidenskabeligt mod den tanke, at *han*, der i tyve aar havde kæmpet for Slesvig, skulde være skyld i dets tab. Han vilde lade uvildige mænd dømme om, hvad han havde hos sig, som var rigets og ikke kongeslægtens. Han vilde søge sin ret hos kejseren, ja hvorsomhelst. Han vilde møde for en dansk voldgift, men nu vendte han sig i første række til landstingene med den skarpe agitation ud af vinduet, som ogsaa Engelbrekt havde mestret: raaderne havde selv forvoldt ulykkerne ved deres utroskab, luxus, uretfærdighed og ubarmhjertige gerrighed, »saa at I for gods og penges skyld hverken sparer Gud, den hellige kirke, eders rette herre eller kronen, riddere eller væbnere, fruer eller jomfruer, borgere eller bønder eller indvaanere, men at I saa begærligt indkræver uden al barmhjertighed, saa at alle de, som I har under jer, fordærves for jeres uredelige regimentes skyld —« Der kan ikke være tvivl om, at denne kongelige anklage, formet som flammende propaganda, spredt gennem rygter og afskrifter, har gjort et mægtigt indtryk, fordi den netop passede til bondens tanker. Videre opfordrede kongen de mange gode mænd, der følte med den uret, der var overgaaet ham, til at »undervise« hans fjen-

der og handle overfor dem, »som I er forpligtede overfor os, og som vi ogsaa tiltror jer, — saa længe til Gud vil, at vi selv kan komme til landet«.

Det sidste gjorde han hæderlige forsøg paa. Det viste sig, at han kunde dukke op paa Stegeborg, plyndre paa de svenske kyster og »flakke rundt i søkøbstæderne som en gal mand«, — men det var kun havet, han beherskede, ind i landet kunde han ikke komme.

Imidlertid var Kristoffer kommen til Danmark og blev 9. april kongehyldet paa Viborg ting, der efter gammel sæd valgte først, — idet han to dage efter stadfæstede byens rettigheder. Men i de samme dage besluttede Hollænderne endelig at sende en flaade til Kattegat for at redde Eriks synkende aktier.

Hans Laxmand, der næsten optræder som en slags formynderregent for den unge konge, stak nu over at forhandle med Svenskerne, med besked om at han ikke kunde komme selv, fordi han havde strid med sine bønder om en ny skat, efter de svenske kilder hver ottende penning. Han har altsaa følt sig saa sikker, at han paa denne maade har ment at kunne finansiere sin sejr med en formueskat paa 6 % af rede penge. Men

»the böndher rycte saman brat
och sworo for then olaga skat«,

d. v. s. tingene afsagde en beediget retskendelse om, at skatten var ugyldig.

Kristoffer laante saa nogle af de uhyggelig dyre ryttere fra Lybækkerne og brød med dem modstanden, de fleste steder formodentlig ved deres blotte tilstedeværelse. Tilfældigvis kender vi Vends herreds kapitulationsvilkaar fra

oktober: bønderne maatte ikke bære vaaben eller øve forprang og skulde være den nye lensmand paa Hindsgavl lydige.

I Juli samledes det norske raad og vedtog at sende Erik endnu en fortvivlet bøn om undsætning. Inden udsendingene endnu var kommen af sted, fik de kontraordre til i stedet at overbringe en opsigelse. De naaede end ikke gennem Øresund, for i samme maaned faldt Helsingborg og Krogen. Ud paa vinteren maatte endelig ogsaa Axel Thott paa Varberg skrive til Visby, at han ikke kunde vente længere paa undsætning end til St. Hans.

Forgæves sejlede Erik over til Prøjsen for hos de tyske ridderes stormester at skaffe ryttere at sætte op mod Kristoffer. Saa havde de uordnede bondeskarer kun to muligheder at sætte op mod rytterne: *enten* at gaa fra hus og hjem og føre guerilla fra skovene *eller* at finde sammen til en virkelig hær som Tjekkerne. De tolv herreder i og nord for Limfjorden forsøgte det sidste.

Den nordjydske krig.

Vi kender en folkevise om en hr. Tidemand, der kommer til Sønder herreds ting og forlanger en ny plov- og svineskat; men oldermanden rejser sig og erklærer, at »den skat vi aldrig udgive kan«, bønderne rykker sammen, den fremmede herre bliver dræbt, og »end gaar svin i oldenskov«. Der findes et Sønder herred paa Mors, og visen *kan* gengive Morsingboernes syn paa, hvordan det gik til, — ialfald viser den, hvordan saadan noget *kunde* begynde.

Vidnesbyrdene om angreb paa rigsraadernes gaarde ligger saa tæt i disse egne, at det falder naturligt at samle dem om denne fase i bondekrigen. Johanne Andersdatter

»Sappi«, gift med en af de store godssamlere, lensmanden paa Skivehus Niels Eriksen Banner, skal med held have forsvaret sin fædrenegaard Asdal i det vestlige Vendsyssel. Som deltagere i opstanden fra Thy nævnes de tre brødre Herluf, Helli og Anders Holst.

Der skal have været fordrevne Hussiter i bondehæren, og den maade, hvorpaa den blev ført af den rige hr. *Henrik Tagesen (Reventlov)* til Bjørnholm paa Djursland, ligger da ogsaa nær opad den hussitiske taktik: vognborgen, de lange marcher, udnyttelsen af terræn'ets fordele; ogsaa disse »Vendelbo-pigge« paa trækæppe, der længe efter nævnes som et særligt Vendelbo-vaaben, minder om Tjekkerne.

Der er blevet plyndret i Salling; Frejlev og Sønderhald mellem Aalborg og Nibe mistede deres præster, og historikeren Hans Svaning, der senere skrev om krigen, havde hørt om et slag ved Bistrup i Granslev sogn; hæren skulde altsaa have forsvaret Himmerland helt fremme i Granslev-aadalen, der fra Hammel-egnen fører ned mod Langaa.*) Nær ved Aars har man afbrændt gaardene Pitselhøj, Slenstrup og Kunslykke, der tilhørte rigsraaden Niels Pedersen Gyldenstjerne til Aagaard. Man er naaet til det sædvanlige overfartssted til Vendsyssel, Aggersund, og har set det nordenfjordske land rejse sig foran sig. Dette vigtige punkt forsvaredes af en kongsgaard, Aggersborg, som blev afbrændt. Og saa afventede hæren slag paa St. Jørgensbjerg.

Indtil den nyeste tid var vi næsten blevet vænnet af med at se med militærstrategiske øjne paa vort land.

De øde højdedrag, der skilte Vendsyssel fra Thy, slutter

*) Det er værd at lægge mærke til, at ogsaa næste gang, i grevens fejde, var det de vestlige og nordlige egne af Jylland, der rejste sig.

yderst i Sydvest med et højtliggende bakkeland, der har været helligt, fra broncealderbønderne begravede deres døde deroppe, og vedblev at vise sin kraft gennem en helsebringende kilde, som St. Jørgen fik æren for, hvorfor han dyrkedes i et kapel paa stedet. Fra »Lejrhøjene«, som de nu hedder, kunde Henrik Tagesen i sigtbart vejr kontrollere hele Thy og alle bredningens kyster, og han kunde derfra holde øje med saavel overfartsstedet som landevejen langs fjorden til Vendsyssel. Det vanskelige spørgsmaal med provianteringen af tolv herreders samlede opbud har han søgt at løse paa bekostning af kong Eriks fjender i omegnen. Mod Nord kom den førnævnte Niels Pedersen Gyldenstjerne af sin gaard med »ikkun sin stav i sin haand«. Mod Sydøst afbrændtes vistnok Kokkedal, der tilhørte Godske Andersen (Stenbrikke); Niels Ovesen faldt under forsvaret af den under Kokkedal liggende Frejstrupgaard, der senere blev lagt under hovedgaarden. Godske Andersens hustru, Kirsten Gyldenstjerne, var en kusine til Niels Pedersen til Aagaard og hans bror, bisp Gert af Børglum, og blev senere gift med en søn af den førnævnte Niels Banner, og Niels Pedersen selv var gift med en svigerinde til den tidligere lensmand paa Aalborghus, den forhadte godssamler Esge Brock, der havde været med til opsigelsen, og som faldt i bøndernes hænder, — i Lybæk fortalte man, at han var blevet dræbt, og hans lig parteret. Man ser, hvorledes krigen i første række er rettet mod nogle faa, tæt indfiltrede storgodsslægter.

Rundt om St. Jørgensbjerg laa mosede strækninger, mere vandfyldte end i vore dage, som vanskeliggjorde adgangen. Her skal Kristoffers folk have lejret sig paa »Horops made«, maaske Torup kær ved Aggersborg.

Oppe paa bjerget, i en lille sænkning mellem de to toppe,

hvormed bakkelandet slutter, ligger Husby, — skulde navnet være en mindelse om, at stedets strategiske betydning før er blevet udnyttet til en kongsgaard? — Ned mod denne by har regnvandet fra den nordlige top gennem aarhundrederne udskaaret nogle dybe kløfter. To af dem, ca. ti meter dybe, danner en ret vinkel mod hinanden og udgør saaledes de to af voldgravene til en naturlig borg med forbindelse bagud til de nævnte høje. I dækning bag denne »Husby Hole« (hulvej) siger folkeerindringen, at bondehæren afventede slag.

Hvor uklart vort billede af dette slags enkeltheder er, faar man et indtryk af, hvis man tænker sig, at fremtidens historikere om 500 aar skal rekonstruere slaget ved Bov ud fra en flensborgsk skillingsvise fra 1850 og en juleheftefremstilling, som en journalist i genforeningsaaret har sat op efter at have udspurgt de sidste overlevende veteraner. Vendelbo-traditionen paastaar haardnakket, at bønderne i første omgang vandt en sejr, og at »hertugen af Bajerland med samt hans brune fole« ikke sejrede, men tværtimod sammen med mange andre laa dræbt i Husby hole efter en forgæves storm paa bøndernes stillinger. Først efter at Mors og Ty-herrederne var gaaet paa forlig, — altsaa ligesom Hollænderne og Holstenerne havde foretrukket at faa en taalelig ordning paa deres rettighedskrav frem for at slaas videre, — var bønderne underlegne. Denne forklaring er psykologisk forstaaelig, men kildemæssigt er det ikke helt velbegrundet, at en belejring har gjort bønderne møre.

Det eneste nogenlunde sikre er, at der stod et slag paa bjerget fredag efter pinse, 8. juni 1441. Tilbage stod altsaa — hvis man følger beretningerne — Vendelboerne, der fra gammel tid havde en særlig stærk og fri stilling under de tre klostre Børglum, Vrejlev og Ø, og som fra

Knud helgens dage over svenskekrigene til provisoriekampene har været kærnen i modstanden mod indre og ydre fjender. Kristoffer forberedte stormen med ild fra tidens endnu saare ufuldkomne kanoner — eller maaske sten fra blider — men kunde ikke ramme. Saa angreb rytterne vognborgen, men blev slaaet tilbage med sværd og spyd. To faner ryttere forsøgte nu en omgaaelse ad nordskraaningen og fik virkelig brudt ind i lejren. Vendelboerne værgede sig med største tapperhed, blev sprængt, men samlede sig igen. Nogle kom ind under hestene, men rejste sig paa knæ og huggede dem i benene. Det endelige resultat blev dog et blodbad paa fodfolkene, der gjorde et uhyre indtryk paa samtiden.

Visselig maatte Gud have været med kongens folk, naar saa faa kunde fælde saadanne masser, mente ærkebispen, som indstiftede en procession i Lund paa de store højtider til minde om sejren. Og i bøndernes fantasi kom sagen til at spille saa stor rolle, at alle mulige lokaliteter blev knyttet til den: *den* sten var rød af »hertugens« blod, *dér* havde bønderne slaaet lejr, i *de* høje sydvest for Fjerritslev var faldne bønder begravet. Faktisk *er* der gravet menneskeben frem i en mark syd for bakken.

Henrik Tagesen selv blev nogle dage efter radbrækket i Aalborg, medens Kristoffer paa tilbagevejen fortsatte med at berolige købstæderne ved at stadfæste de førende østjyske byers privilegiekrav: Aalborg, Randers og Aarhus (Odense havde han expederet før udrejsen først i maj). For Aarhus' vedkommende er det de ældste, der kendes, hvorfor byen i 1941 fejrede sit halvt-aartusindjubilæum. Ogsaa Hollænderne trak sig ud af sagen, idet de fik samme ret som Lybækkerne. Visby, der stod isoleret tilbage, bojkottet af Hansaen, gled for altid ud af storstædernes række.

Bispestyre.

Kristoffer blev kronet i Oslo og hyldet paa Mora eng. Landstingene i Odense og Lund har han tilsyneladende kunnet vise den haan helt at overse dem; deres magt var brudt. Det var nok, at Kristoffer nytaarsdag 43 blev kronet paa et stormandsmøde i Ribe af ærkebispen Hans Laxmand, der var situationens egentlige herre; det var hans forsonlige bispestyre, der foldede sig ud i den nye ordning efter sejren: al uret, voldgæstning og ulovlig beskatning skulde ophøre; *ingen* stænder maatte bære vaaben; munkenes levned skulde under skarpere tilsyn, men af bisperne, ikke af de kgl. lensmænd; de sidste jyske stifter maatte omsider, under modstand fra de verdslige godsbesiddere, bøje sig for kravet om, at ogsaa bisperne skulle have tiende. Faa maaneder efter døde ærkebispen midt i sin hedeste triumf.

Hvordan bøndernes stilling blev i praxis, ser vi maaske dog bedre af de vilkaar, Lollands landsting maatte vedtage, og hvorved bl. a. vornedskabet (baandet til stavnen) første gang blev godkendt paa dansk grund. Naar vi engang faar bedre rede paa de danske bønders afgiftsforhold, faar vi maaske lys over, hvorledes det virkelig gik med de nye skatter — men det er tydeligt, at skrankerne nu er faldet for adelens krav om stavnsbaand og hoveriydelser og dens fordringer paa andel i rettergangen mod deres bønder som paa gejstlige godser, — ligesom der er fri bane for byernes monopolkrav.

Den eneste, der stadig ikke gav op, var Erik, som endnu i nogle aar fortsatte fejden med Hansaen; først efter Kristoffers død faa aar senere blev han angrebet af en svensk flaade og overgav saa Gotland til Danmark, som beholdt

øen til freden i Brømsebro 1645. Selv døde han 1458 i Pommern.

Han led den skade paa sit eftermæle, som altid rammer de besejrede. I virkeligheden har han jo benyttet den stærke kongemagt, som Valdemar og Margrete havde grundlagt, med et klarsyn, især paa handel og søfart og deres veje, som fik følger aarhundreder frem i tiden: han anlagde en dansk flaade og fastslog købstædernes monopol, han grundlagde Helsingørs stilling som sundtoldby og Københavns som rigets førende stad. Men i sin næsten sygeligt udviklede retsfølelse forløftede han sig overfor Hansaen og rigsraadsslægterne.

Og saa er det dog et spørgsmaal, om den kamp, han havde rejst bønderne til, var forgæves. Her som i Sverige opnaaede de ved denne tid at blive taget med i rigsmøderne, — Svenskerne regner, at derved opstod den rigsdag, der bestaar den dag i dag. Det skete naturligvis for ikke at udæske de kræfter, som man nu havde set *kunde* bryde løs. Ogsaa derved styrkedes respekten for de gamle bondefriheder, der dog aldrig helt er gaaet i glemme i Danmark, og som derved har sat dybe spor i dansk samfundsliv, — især det livslange fæste.

Heller ikke Kristian 2. fik held til at gennemføre, hvad Erik 7. havde drømt om. Først i Frederik 6.s kronprinsdage havde den historiske udvikling gjort kongens og bøndernes stilling saa fast, at ikke blot borgernes, men ogsaa bøndernes stilling kunde betrygges ved kongens hjælp.

Efter at de paa dette grundlag har gjort Danmark til et af Verdens mest fuldendte demokratier, er det forstaaeligt, at de paa slagpladsen nord for Husby Hole i efteraaret 1943 har skabt et minde om slaget, — en taler-

stol, en sten med relieffer af bønder i kamp med de pansrede ryttere og med de stolte ord, der er blevet staaende som kampens motto:

EFTER STODE DE VENDELBO'R,
DE VILDE IKKE FLY.

Litteratur:
Knud Fabricius i: Historisk Tidsskrift 7. Række 2. Bd. 1899 S. 455—519.
Kr. Erslev: Erik af Pommern. 1901.
C. Klitgaard i: Vendsysselske Aarbøger. 1941, S. 75—82.

Nicolai Krarup, cand. mag. i Historie og Kristendomskundskab 1939. Har til Serien »Studenterforeningens danske Bibliotek« skrevet »Danmark i Nødsaarene 1801—1814« og »Fra Herredsting til Folketing«. Medarbejder ved »Dansk Kultur gennem 150 Aar« og »Elers Collegium 1691—1941«, samt Forfatter til Artikler i Aviser og Tidsskrifter.

DA BØDLEN VAR PROFET

Af Lærer *Karl Rasmussen.*

Trediveaarskrigen gav god Vækst til Farsoter, aandelige saavel som legemlige; i Sverige var det først paa denne Tid, da det svenske Folk blev dyppet i den tyske Heksegryde, at Hekseprocesserne tog Fart. Og Sverige fik dog ikke de udenlandske Soldater ind i Landet, som Danmark fik det i Aarene 1625—29.

Med en af disse Soldater fik Konsistorium Lejlighed til at give sig af; det var en Peiter Buchner, som blev i Landet og blev Mestermand, Bøddel, i Viborg. Hvis han havde holdt sig til sin lovlige Næring, saa havde vi ikke nu nogen Grund til at mindes ham; men en Dag faldt han paa at optræde som Profet; han fortalte, at han havde faaet Besøg af en »Geist« i menneskelig Skikkelse og med rødt Skæg samt iført en hvid Skjorte. Samme Gejst kaldte sig forresten Simon Juda, Christi Apostel og Tjener, og man kan vel mene, at denne Titulatur sammen med det røde Skæg, der synes mig at stride mod Spøgelsers Natur, burde gjort Folk i Viborg og Omegn lidt mistroiske. Men det, som Gejsten havde sagt, var der saadan set ikke noget at indvende imod. Han sagde, at Folk skulde forsage deres Synder, navnlig Horeri og »Hoffart«; ellers blev de straffet med Pestilens, Hagl, Torden og Lyn. Ligervis skulde de gaa flittig i Kirke og ikke arbejde paa hellige Dage; de

skulde afstaa fra Hovmod, Løgn og Guds Bespottelse, og de maatte ikke sælge Kornet saa dyrt; de maatte ikke tage mere end 24 Skilling Skæppen, saa ogsaa de Arme kunde nære sig og ikke dø af Sult. Hvis ikke, saa skulde alt Korn i Jylland mellem Paaske og Pinse afbrændes som et hvidt Klæde. Peiter Buchners Profetier er vidtløftige og forvirrede og ikke værd at gengive ret meget af; men det bør dog mærkes, at han et Sted paastaar, at Kongen havde sendt et Brev i Landet paa Grund af en Kalv, som var født fem Mil fra Viborg, og som var halvt som en Kalv, men oventil som et Menneske; den skulde advare mod Kvindernes Hoffart, at de gik med høje Huer, Kraver med lange Kniplinger og hoffartige Sko. Hvis ikke Kvinderne aflagde al den Ugudelighed, saa skulde Landet hjemsøges af Tartarer, Tyrker, Valloner og Hussarer, som ikke vilde skaane Barnet i Moders Liv, men stege og æde det.

I Listen over de udenlandske Krigsfolk, som skulde hjemsøge Landet, glemmer Buchner mærkelig nok Kroaterne; de havde dog været her, og Folkenavnet Kroat blev til Ukvemsordet Krabat. Men maaske gaar de ind under Ordet Hussarer, der betød ungarske Soldater i en bestemt Uniform. Der havde utvivlsomt været mange mærkelige Slags Folk i Wallensteins Hær, og Kirkehistorikeren Holger Rørdam, der fandt Akterne i Peiter Buchners Sag og lod dem trykke faa Aar efter 1864, kunde derfor sige, at »Tidsforholdene dengang havde flere Ligheder med vore Dages«; i 1864 havde kroatiske Ryttere igen vandet deres Heste i Viborg Sø.

Forøvrigt er der ikke noget mærkeligt, endsige noget særlig forargeligt, i Peiter Buchners Udtalelser; han siger det, som Moralprædikanter til alle Tider har sagt, og hvori de altid har haft uigendrivelig Ret, navnlig under Krigsforhold. Det forargelige opstod først, da han tilstod, at den

lange Række Aabenbaringer, som han havde pralet med, var Løgn og Digt, »Spøgeri og Galskab«. Saa kom han for Viborg Byting og blev af Byfoged Anders Rolander, Borgmester P. Ostenfeld og fem Raadmænd dømt fra Livet som en falsk Profet, der havde talt »Gud allermægtigste til Vanære og Foragt«. Dommen blev afsagt 19. April 1630, men da den gjaldt en gejstlig Sag, blev den ved et Kongebrev af 25. Juli oversendt til Universitetets Betænkning, og 11. August har Konsistorium taget Stilling til den.

At en falsk Profet skal dø, det staar i Deuteronomium, 5. Mosebog, 13. og 18. Kapitel. I det 13. tales om den Profet, der vil have Folket til at tjene andre Guder, og i det 18. er der Tale om den Profet, som formaster sig til i Herrens Navn at tale et Ord, som Herren ikke har befalet ham at tale, eller som taler i andre Guders Navn. Konsistorium kunde ikke se, at Peiter Buchner faldt ind under noget af de to Kapitler, og det kendte ikke nogen anden Lov, som han kunde dømmes til Døden efter; altsaa fandt det, at han kunde straffes paa anden Maade og forvises Landet.

Imidlertid fik Sagen et Nachspiel, for at tale med Holberg, og det er det artigste. Dagen efter mødte den theologiske Professor Jesper Brochmand Kongens Kansler, den Christian Friis til Borreby, som var en god Ven af Palle Rosenkrantz, og Kansleren fortalte, at Kongen vilde have Peiter Buchner dømt fra Livet. Den samme Opfattelse havde enten Hofpræsten eller ogsaa Slotspræsten udtalt i en Prædiken og bevist den med Citater af en Profet; saavidt Kansleren kunde mindes var det Jeremias. Christian Friis vidste nok, hvad han gjorde, naar han lod denne Oplysning tilflyde Jesper Brochmand, der som bekendt var en meget lærd og meget myndig Herre; Konsistoriet blev øjeblikkelig sammenkaldt og underrettet; sid-

ste Del af dets Betænkning bør gengives med dets egne Ord:

»Hvorfore var Rectoris og Professorum Begæring, end ogsaa efter Cancellari Raad, at Dominus Episcopus ville lade Præsterne og synderligen M. Jens Slots Præst til sig fordre og erfare, om de vidste nogle Fundamenter, som kunde være mod det, som tilforn communi consensu Professorum sluttet var om samme casu.«

Den Dominus Episcopus, som nu skulde tage Affære, var Sjællands Biskop Hans Poulsen Resen. Ogsaa han var lærd og myndig; han og hans Eftermand Jesper Brochmand gennemførte en aandelig Ensretning af den danske Kirke. At denne Lærdommens Enevælde ogsaa kunde have sine gode Sider, ses af den foreliggende Sag; det, der omtales som »communis consensus Professorum«, Professorernes enstemmige Vedtagelse, var jo præget af virkelig Lærdom og sund Fornuft, og Professorerne skulde aabenbart ikke have noget af, at en tilfældig Præst, der enten var ukyndig i Theologien eller som maaske vilde indynde sig ved at tale Kongen efter Munden, tillod sig at gaa stik imod deres Opfattelse. I hvert Fald maatte det være tilladt at spørge ham, paa hvad for Bibelord eller Lovsteder han byggede sin afvigende Mening, og Resen var den rette Mand til at stille Spørgsmaalene skarpt og tydeligt. Saa Slotspræsten, Monsieur Jens Christensen Aalborg, skal nok have faaet en ubehagelig Dag ud af det; maaske har det været for at slippe ud af de Højlærdes Naboskab, at han i 1634 opgav sit fornemme Embede og blev Sognepræst i Store Hedinge.

Endnu et Efterspil fik Sagen maaske. Kongen havde jo været stærkt optaget af den, og nu paa denne Tid, da Christian IV ikke var saa ung, som han havde været, og da desuden Ulykkerne begyndte at melde sig, blev han over-

maade moralsk, navnlig dog paa Undersaatternes Vegne. Saa sendte han da i Januar 1631 Konsistoriet følgende Brev:

»Vider, at eftersom aldeles ingen Tvivl er, at Gud den allermægtigste jo højligen fortørnes af den store Hofart, som Menneskene udi denne Tid følger, særdeles med deres Klædebon, toppede Luer og anden letfærdig Dragt, saa at endog Gud i Himmelen sin særdeles Mishag til saadant ved underlige Fødsler og adskillige Tegn giver tilkende, Thi bede vi eder og naadigst ville, at I dette flittig af Guds Ord overvejer og Os eders Betænkende meddeler, hvad derudi gudeligen kan anordnes«.

Hvad Konsistorium har svaret, det fremgaar ikke af de trykte Akter; men det har sikkert været nødt til at mindes den Sag, som det drøftede i August Aaret før. Igen er der Tale om Kvindernes »Hoffart«, specielt om deres høje Huer, og om Misfostre, der giver Himmelens Vrede til Kende; vel tales der ikke udtrykkelig om den Kalv, der blev født fem Mil fra Viborg, men det kunde virkelig se ud, som om Kongen, der vilde haft Peiter Buchner dømt som falsk Profet, alligevel har troet paa ham. Paa lignende Maade, men i omvendt Orden, har de syv hæderlige Borgermænd i Viborg, der afsagde Dødsdom over Bødlen, sikkert været fyldt af retfærdig Harme over, at de engang havde lyttet til hans drukne Sludder.

Det er næppe værd, at vi som Holger Rørdam kommer ind paa Overvejelser af, hvorvidt disse fordums Tiders »Tidsomstændigheder« kan siges at ligne vore Tiders. Overtroen har i det mindste skiftet Form; nu vil næppe nogen finde paa at sætte en vanskabt Kalv i Forbindelse med Kvindernes nu som altid forargelige Paaklædning. Derimod kan vi nok finde Folk, som kræver Straf over de falske Profeter, de mere eller mindre har troet paa, og vi

kan godt have Brug for at paakalde den Retssans, som Konsistoriets Betænkning var Udtryk for. De højlærde Herrer var jo ikke i Tvivl om, at Peiter Buchner var en simpel Fyr, som vi uden Skade kunde forvise fra Landet; men selv en tysk Soldat og Bøddel vilde de ikke have dømt fra Livet, hvis der ikke i gældende Lov var en bestemt Paragraf, som han med Rette kunde dømmes efter.

Litteratur:
Nye kirkelige Samlinger IV, 181 ff.



Hængning af Tyve. Efter et Stik af Callot fra »Krigens Ulykker og Elendighed«. Paris 1633.



Landsknægte fra Trediveaarskrigen 1618—1648. Efter Stik af Della Bella.



Georg Carl von Döbeln.

GEORG CARL VON DÖBELN

En svensk Kriger fra Napoleonstiden.

Af Adjunkt *Aage Fasmer Blomberg.*

I Slutningen af 17. Aarhundrede kom en ung tysk Læge ved Navn Döbelius til Sverige; Heldet fulgte ham i det fremmede. Han blev Professor, kom i Tjeneste hos Karl XII, der adlede ham, og hvem han fulgte paa det Tog til Norge, hvor Kongen fandt Heltedøden. Professor v. Döbeln indlagde sig Fortjeneste ved at opdage det jærnholdige Vand ved Ramlösa og grundlægge den berømte Sundhedsbrønd. Den Dag i Dag er en Flaske Ramlösavand prydet med den gamle Læges Billede.

Professoren blev Stamfader til Slægten von Döbeln og Bestefader til Slægtens berømteste Medlem Georg Carl von Döbeln. Han fødtes den 29. April 1758 paa Stora Torpa. »Jag föddes, man har sagt, i rättan tid, änskönt jag aldrig funnit det, af unga, ärliga föräldrar.« Faderen var Häradshövding i Skaraborgs Len; da Drengen var 8 Aar, ramtes han af en stor Sorg, der i mangt og meget kom til at ændre hans Tilværelse. Han mistede i Løbet af kort Tid sin Far og en yngre Broder. Til hans store Fortvivlelse indgik Moderen snart et nyt Ægteskab, og Forholdet til Stedfaderen var altid daarligt. Det blev bestemt, at Drengen skulde være Præst, og han blev sendt paa en Slags Kostskole, uden at man tænkte paa, siger Döbeln, at jeg var »utan minsta gåvor av naturen eller nåden.« Det gik hel-

ler ikke; senere var han et Par Aar Søkadet, men han havde svært ved at finde sin rette Plads; nogle Aar var han Medhjælper hos en Herredsfoged. Da han blev 17 Aar, fik han kgl. Tilladelse til at blive myndig, og endelig undgik han den forhadte Stedfaders Formynderskab. Han købte straks en Officersbestalling og blev i 1778 »Sekund Adjutant« ved Sprengtportens hvervede Regiment; naar han endelig bestemte sig til at blive Landofficer, skyldtes det Haabet om at komme udenlands. I det 18. Aarhundrede kunde en Officer søge Tjeneste i alle Lande; med stor Glæde har Döbeln sikkert i 1780 modtaget Meddelelsen om den Orlov, der var tilstaaet ham i 2 Aar, nu skulde han ud i Verden for at prøve Lykken. Det var naturligt for en ung svensk Officer i 18. Aarhundrede at drage til Frankrig. Paris tiltrak alle unge Mænd, der drømte om Æventyr og Karriere i Udlandet.

En skønne Dag fandt Döbeln sig da ogsaa i Paris. Paa den Tid var den amerikanske Uafhængighedskrig i fuld Gang, og Frankrig deltog i Krigen paa Koloniernes Side mod England. Udsigten til krigerske Bedrifter i det fjerne og ukendte Amerika, lokkede Döbeln, der henvendte sig til den amerikanske Gesandt i Frankrig, den berømte Opfinder af Lynafledereren Benjamin Franklin og tilbød sin Tjeneste. Franklin spurgte, om han havde nogle Anbefalinger, hvortil Döbeln stolt svarede, at »rekommendationen tillhörte hans person, och den skulle nog i krig rekommandere sig själv.« Hans djærve og frejdige Optræden imponerede Franklin, der gav ham Brev paa at blive Artilleribefalingsmand paa en amerikansk Brig, der skulde udrustes som Kaper. Der blev imidlertid intet af Turen til Amerika; i Stedet for gik Döbeln i fransk Tjeneste for at deltage i Kampene i Forindien. Selve Rejsen derover tog 5 Fjerdingaar; ved Afrejsen fra Frankrig var han Nr.

18 i Grad, men undervejs hærgede Feberen saa voldsomt, at han ved Ankomsten til Indien var den tredie. I Indien blev han i 2 Aar, han blev saaret og forfremmet til Kaptajn. Han vandt sig mange Vennner, og ved Hjemkomsten til Frankrig forblev han i fransk Tjeneste og gjorde i 4 Aar Garnisonstjeneste i Strassburg.

Medens han opholdt sig i Strassburg naaede Efterretningen ham om Krigsudbruddet i 1788 mellem Sverige og Rusland. Döbeln ilede straks hjem til Sverige for at deltage i Felttoget, men til sin store Overraskelse mødte han ikke den venlige Modtagelse, han havde forestillet sig. Tilsyneladende havde den svenske Konge ikke Brug for en Mand med hans Kvalifikationer og Erfaringer. Til sidst forbarmede dog Savolakbrigadens Chef Stedingk sig over ham og gav ham Ansættelse ved Brigaden, hvor han førte Björneborgarne. Döbeln udmærkede sig i Fægtningen ved Svomeniemi i Savolaks, hvor Hesten blev skudt under ham, og i Juni 1789 ved Parassalmi, et Sund i Savolaks, hvor 600 Finner i 19 Timer kæmpede mod 6000 Russere og vandt. Döbeln blev her saaret, medens han raabte til sine Folk, at de ikke skulde bukke sig, da Fjenden kun skød med Grankogler. En Kugle ramte ham i Panden og kastede ham om. Ganske alene og uden Forbinding gik han 1½ Fjerdingvej og laante derefter en Hest af en Officer; langt om længe kom han til St. Michel. Her satte han sig straks til at skrive en Rapport om Kampen til Brigadechefen. Rapporten kom i høj Grad til at vidne om hans saarede Tilstand, og forgæves søgte Lægen og en tilstedeværende Officer at forhindre Rapportskriveriet og faa ham under Behandling. Döbeln vendte sig blot om og svarede: »Jag har någonstädes läst och glömmer aldrig en lärorik sentence, som lyder: »Efter döden är ingenting och själva döden ett intet.« I den følgende Tid laa han til

Sengs i et Hus ved Kirken i St. Michel; han var blind paa det ene Øje og havde stadig et stort, aabent Saar i Panden; han laa og ventede paa at blive »martyriserad« af Kosakkerne.

Kort Tid efter maatte de finske Tropper rømme St. Michel og lade Döbeln blive tilbage; da Russerne havde besat Byen, fik han Besøg af den russiske General, der udtalte Haabet om, at Krigen snart maatte være forbi, hvortil Döbeln svarede, at han for sit Vedkommende satte stor Pris paa Krig; derefter udviklede han for Russeren, at han vilde være blevet slaaet, hvis Finnerne havde holdt ud til hen paa Eftermiddagen, thi da vilde en hel Brigade være kommet fra Heinola. Den russiske General tog hurtig Afsked, men da han næste Morgen kom igen, var han »litet ond« over, at Döbeln havde narret ham til at sende flere Batailloner 2 Mil ud ad Heinolavejen, hvorved de finske Soldater lykkelig undgik Forfølgelsen og fik et haardt tiltrængt Pusterum.

Döbelns Saar lægtes kun langsomt; endnu i Begyndelsen af 1791 havde han voldsomme Smerter i Hovedet, og til sidst blev de saa uudholdelige, at de tvang ham til at søge Sengen. En Maaned efter viste det sig, at der var en heftig Betændelse i Saaret, og Lægerne ansaa det fornødent at foretage en Trepanering. Panden blev flaaet, en Operation, der varede 17 Minutter og foregik uden Bedøvelse. 2 Dage efter borede man saa Hul over det højre Øje; i et Lommespejl fulgte han Trepaneringen, der varede 23 Minutter. Smerterne skal have aftvunget ham »starka rop.« Først i 1797 kom den sidste Benstump ud af Saaret, og det blev aldrig helt lægt. Siden Trepaneringen bar Döbeln altid et sort, bredt Bind af Silke om Hovedet; det var fortil foret med Skind.

Det fortælles, at da Gustav III hørte om Operationen,

skal han have sagt: »Ett gott botemedel för en tjurskalla.« Döbeln havde i 1784 efter Tilbagekomsten fra Indien truffet Kongen i Paris og vakt dennes Mishag ved at nægte at være Sekundant i en Duel for en af Kongens Yndlinge. Mange syntes, Döbeln var en sær Fyr, og mente, han havde taget Skade paa sin Forstand ved Trepaneringen. Da han nogle Aar efter Gustav IV Adolfs Afsættelse deltog i en stor Middag sammen med flere Ministre og højere Officerer, kom det til et Sammenstød mellem ham og General Adlercreutz, den Mand, der havde været Hovedmanden ved Kongens Afsættelse. Midt under Middagen rejste Döbeln sig og sagde: »Jag proponerar det gode samvetets skål. Jag tacker min Gud, att jag intet krönt huvud har kramat.« Adlercreutz sprang rasende op fra sin Stol, men en Officer ved Siden af ham greb ham i Armen og hviskede: »Du vet ju, hur det står till bakom det där svarta bandet.«

Efter Krigen gik det kun langsomt med Döbels Avancement. Forgæves skrev hans tidligere Chef Stedingk til Kongen, at han ønskede ham mange Officerer som Döbeln, men desværre var deres Antal ikke stort. Kongen kunde imidlertid ikke glemme, at Döbeln havde nægtet at føje ham i Paris, og det var først efter Gustav III's Død, at Döbeln blev udnævnt til Oberstløjtnant og Sekondmajor ved Västgöta-Dals Regiment. Han fik Bolig paa »Kronobostället« Önne, der ligger 4 Mil fra Vänersborg. Ved Indkørselen til Gaarden staar i vore Dage en Mindesten, der fortæller, at »Hjälten från Finska Kriget Georg Carl von Döbeln bodde här från 1793—1805.«

Paa Önne kastede han sig med Iver over Landbruget; han har i høj Grad gjort sig fortjent ved Tærskemaskinens Indførelse i Sverige og var ivrig efter at indføre Koppevaccinationen. Sine Køer gav han Navne efter Fruerne paa

Nabogaardene, og ofte gik der Bud til dem, at deres Navne var nedkommet med en Kalv. Tyren gav han Navnet Oberstløjtnanten. Hver Søndag kørte han til Kirke med sine Husfolk i en Pindevogn; alle gamle Koner og unge Piger, man mødte undervejs, kom med op at køre, saa længe der var Plads. Huset stod altid aabent for Venner, og mange Mennesker gik ud og ind paa Gaarden; nogle Drikkelag forekom aldrig; Döbeln nærede stor Uvilje mod Drikkeri.

Paa Gaarden fandtes et godt lille Bibliotek paa flere Hundrede Bind, særlig smukt repræsenteret var den klassiske Krigslitteratur. De mørke Vinteraftener gik med Læsning eller Nedskrivning paa Fransk eller Svensk af hans egne eller andres Tanker. Döbeln lavede ogsaa en Receptsamling, som Venner og Naboer nød godt af; den indeholdt Anvisninger og Husraad f. Eks., hvorledes man skulde polere Mahogni, og hvordan man skulde lave Blanksværte. Ofte brød han dog op fra Önnne og besøgte Venner og Bekendte i Göteborg, særlig de store Ostindiekøbmænd; undertiden gik Turen til Stockholm for at besøge Vennerne blandt Stockholmsaristokratiet, overalt blev han modtaget som en livlig og hyggelig Familieven.

1805 forlod Döbeln for stedse Önne; han blev da udnævnt til Oberst og Chef for Nylands Infanteriregiment med Bolig paa Friggesby i Nyland, og her boede han, da den svensk-russiske Krig brød ud i 1808, den Krig, der skulde gøre ham til den svenske Nations Helt.

I Februar 1808 brød Russerne ind over Grænsen i Sydøstfinland. Den daværende Øverstkommanderende General af Klercker besluttede at holde Stand i Egnen om Tavastehus i det mellemste Sydfinland; men da ankom fra Sverige den nysudnævnte Overgeneral Feltmarskal Greve Vilh. Klingspor og gav straks Ordre til Tilbagetog; Til-

bagetrækningen antog snart Karakter af en Flugt. Klingspor gav sig kun lidt af med Hæren; det hed om ham, at han om Morgenen sædvanligvis rejste den lige Vej til det Sted, der var udset til Kvarter den følgende Nat, her spillede man Kort og superede. Tropperne lededes af Generaladjutanten Löwenhielm indtil den 16. April, da han blev saaret og taget til Fange. I de sidste Dage havde han henstillet til Klingspor, at man burde slaas. Dette var nu ikke efter Klingspors Sind, han vilde fortsætte Tilbagetoget til Uleåborg. Löwenhielms Efterfølger blev Carl Johan Adlercreutz, medens Döbeln blev Chef for 2. finske Brigade, Björneborgbrigaden, der kaldtes »de tapres vagga och högkvarter.«

Den 18. April vilde Klingspor lade Trosset føre over Aaen Sikajoki, det kom her til en Kamp med Russerne, hvori deltog Döbelns Brigade og andre Brigader under Adlercreutz's Befaling; det hele endte med en smuk finsk Sejr, det første Lysglimt under dette ulykkelige Tilbagetog. Godt 8 Dage efter den 27. April angreb Adlercreutz paa ny Russerne ved Revolaks, hvad der i høj Grad styrkede Modet og Aanden i den finske Hær. Sejrene fik da ogsaa Klingspor til at standse det store Tilbagetog. I Juni indløb Ordre fra Stockholm om Fremrykning; det blev nu Russernes Tur til at trække sig tilbage; finske Strejfkorps trængte i Løbet af Sommeren helt ned til Tammerfors. Til Sejren ved Lappo den 14. Juli bidrog Björneborgerne i høj Grad, og efter Slaget besatte Döbeln Kauhajoki, hvor Russerne angreb ham den 10. August. Aftenen før Striden sagde Döbeln til Officererne: »I Morgon anfalla de, men ska' få stryk.« Klokken 3 om Morgenen begyndte Kampen; Russernes Angreb var saa heftigt, at det brød Björneborgernes første Række. Döbeln sprang da op paa en Sten og raabte: »Spring Ni åt helvete, edra uslinger, att få er lön, men

här står jag och skall stupa; här ser Ni mitt monument.« Soldaterne fattede nyt Mod, og Striden endte med, at Russerne trak sig tilbage.

I Løbet af Sommeren havde Russerne samlet 40,000 Mand mod den finske Hærs 16,000 Mand. Der var ikke andet at gøre end tiltræde et nyt Tilbagetog, tilmed da Hæren led Mangel paa alt. Siden Striden ved Kauhajoki havde Döbeln ligget til Sengs i Vasa. Den 12. September maatte man transportere den syge til Nykarleby; undervejs hørte han om den Frygt, man nærede for, at Russerne skulde afskære Tilbagetoget ved Juutas. Ankommen til Hovedkvarteret overværede han liggende paa en Sofa Krigsraadet. Generalerne kunde ikke blive enige; der stilledes endog Forslag om at optage Forhandling med Russerne. Döbln sprang da op og raabte: »Led fram en häst, så skall jag ställa ordning paa den saken.« Han lovede med Björneborgerne at bane Vej for Hovedarmeen og red dem derefter i Møde; de havde marcheret uafbrudt i 14 Dage og haft flere Træfninger; i to Døgn havde de næppe lukket Øjnene. I Spidsen for dem drog Döbeln nu i Ilmarch til Juutas. Efter at de finske Tropper havde faaet 5 Timers haardt tiltrængt Hvil, naaede Russerne Byen, og det kom til en heftig Kamp, som Runeberg har besunget i »Döbeln vid Jutas«, og som endte med hans Sejr.

Och främst red Döbeln sjelf med draget svärd.
Ach innan qvällen hann sin skugga sända,
Var ryska styrkan kastad öfverända,
Och räddad Adlercreutz, och fri hans färd.

Sejren ved Juutas den 13. September 1808 var imidlertid forgæves; thi Dagen efter blev Adlercreutz slaaet ved Oravais; paa ny begyndte et Tilbagetogs tunge Gang for

de pjaltede og udhungrede Soldater. Den syge Döbeln udkastede en Plan om at gaa i Ryggen paa Russerne ind i Landet og tage deres Provianttransporter, undvige Slag og føre en ren Guerillakrig. Kort efter forlod han Hæren paa Grund af Sygdom; hans dristige Plan blev forkastet. Paa Rejsen til Stockholm laa han i nogen Tid syg i Gävle.

Som Belønning for Sejren ved Juutas udnævntes han til Generalmajor og Øverstbefalende paa Aalandsøerne, men paa Grund af Sygdom kunde han først tiltræde sin nye Stilling i det tidlige Foraar 1809. Paa Aaland havde Befolkningen i Foraaret 1808 paa egen Haand taget en mindre russisk Invasionsstyrke til Fange; et Kongebrev havde takket dem for deres Troskab og Tapperhed. Ved sin Ankomst til Øerne fandt Döbeln alt i den største Forvirring. Det ulykkelige Felttog i Finland havde faaet Befolkningen til at tabe Modet; nogen Tid før Döbelns Ankomst var Landstormsmændene flygtet ved et Sammenstød med Kosakkerne. Döbeln oplæste det før omtalte Kongebrev for Befolkningen og fortsatte derpaa: »Så behagar vår konung säga i sin höga nåd. Men jag, som känner hvilket pack I ären, jag heter Döbeln, och jag skall ta mig tusar ochså döbla er! — Ha'r I hört talas om Björneborgarna? Veten I, hvad de kämpat, utstått och uträttat?« Da der paa Øerne var stor Mangel paa Underofficerer, udskrev Döbeln Lodserne som Underbefalingsmænd ved Landstormen. Kancelliet i Stockholm protesterede, og rasende herover skrev Döbeln: »Stormäktigste, allernådigste konung! När isen ligger, behöfvas inga lotsar. Georg Carl von Döbeln.«

Under Döbelns Aalandsophold besluttede en Række højere Officcerer at afsætte Kongen, hvem man mente havde Hovedansvaret for den ulykkelige Krig, og samme Dag,

som Russerne angreb Øerne, besatte General Adlercreutz Stockholms Slot. Dagen efter fik Döbeln Efterretning om Kongens Afsættelse. »Har I satt af honom, så skall jag, ta mig tusan sätta opp en igen,« skal Döbeln have udbrudt. Hans Stilling var imidlertid fortvivlet; med 4000 Mand skulde han forsvare Øerne mod Russernes 16,000 Mand. Den 17. Marts kapitulerede han mod fri Afmarch. Han lagde ikke Skjul paa, at han var Modstander af den nye Tilstand i Sverige, og da han viste sin Utilfredshed over for Regeringen, blev han afsat. Over for Rigsforstanderen angreb han kraftigt Revolutionsmændene, særlig Adlersparre og udtalte: »Jag och Vegesach äro de enda generaler som duga Sverige har, men vi smaka vissa icke, få ej förtroende.« Den senere Kronprins Karl Johan undrede sig ogsaa over, at Döbeln ikke var blevet mere anvendt. »Der där spruckna huvudet är ingalunde tomt på genialitet,« sagde han. Under hele Felttoget 1808 havde han spillet anden Rolle, og selvstændig Befaling havde han kun ført en kort Tid.

I Efteraaret 1809 blev Döbeln udnævnt til Friherre og Chef for Nordarmeen; det blev hans Opgave efter Fredsslutningen i Frederikshamn den 24. September 1808 at tage Afsked med de finske Tropper. Paraden fandt Sted den 8. Oktober uden for Kirken i Umeå. Soldaterne stilledes op saaledes, at Svenskerne stod paa den ene Side, Finnerne paa den anden, det var daarligt klædte og pjaltede Soldater med haarde og udtærede Ansigter, flere af dem var Invalider. Döbeln var iført den graa, blodbestænkede Kappe, han havde baaret under hele Krigen. Hans Afskedsord til de finske Tropper var saa gribende, at Taarerne stod i Øjnene paa de fleste; det fortælles, at de gjorde et saadant Indtryk paa Byens største Købmand, at han

ved sin Hjemkomst erklærede at ville forlade sit Kontor og gaa med Hæren, hvis Krigen brød ud paa ny.

Nogle Aar efter rettedes der i en anonym Artikel »Ålandskapitulationen« et personligt Angreb paa Döbeln; rasende for han til Kongen og bad om Tilladelse til at skyde Bogtrykkeren eller i hvert Fald brænde hans Trykkeri. »Jag törs inte for grundlagen,« skal Karl XIII have svaret.

Senere modtog han en Undskyldning fra Artiklens Forfatter, en 20aarig ung Mand. Döbeln offentliggjorde hans Brev, besøgte derefter Manden, gav ham 50 Rdl. og skaffede ham Plads i et Regeringskontor.

Da Sverige i 1813 gik ind i Krigen mod Napoleon, kom Döbeln atter i Felten. Som saa mange Svenskere havde han med Glæde og Tilfredshed set Marskal Bernadottes Valg til svensk Tronfølger og hilst ham som den, der skulde »piska ryssarne ur Finland«. I Stedet for at kæmpe for Finlands Tilbageerobring, drog Döbeln som Generalløjtnant til Nordtyskland med de svenske Tropper for sammen med Russerne at bekæmpe Napoleon. Döbeln blev Chef for de svenske Tropper i Mecklenburg med Ordre til intet at foretage sig, førend Kronprinsen kom til Stede. Da Hamburg truedes af Franskmændene, og Kronprinsen stadig ikke viste sig, sendte han efter gentagne Opfordringer 4 Bataillioner og 1 Batteri til Byens Undsætning. Da Kronprinsen ved sin Ankomst til Mecklenburg hørte om Döbelns egenmægtige Optræden, besluttede han at slaa haardt til; det var et Indgreb i hans Politik, som han ikke vilde taale. Döbeln modtog Ordre til at trække Tropperne tilbage, han mistede Kommandoen og fik Ordre til at indfinde sig i Stralsund. Her blev han arresteret, og en Krigsret dømte ham 1. Juli 1813 til Døden ved Skydning. Kron-

prinsen ændrede Dommen til 1 Aars Fængsel; han anbragtes paa Fæstningen Vaxholm. Det er denne Episode i Döbelns Liv, der ligger til Grund for den smukke, men uhistoriske svenske Film om Döbeln.

At sidde uvirksom i et Fængsel under et Felttog var en haard Straf for Döbeln; i Oktober 1813 bønfaldt han Kronprinsen om at maatte indtræde i Hæren som frivillig og lovede derefter at sidde Fængselsaaret ud, selv som Invalid. Brevet sendte han til Nevøen Løjtnant Vilhelm v. Döbeln, men han faldt i Slaget ved Leipzig, inden Brevet naaede ham. En Ven sendte det til Kronprinsen. Karl Johan lod sig forsone. Döbeln blev sat i Frihed; han kom endelig ud af »denna avskyvärda stenpråm«, som han kaldte Vaxholm. Men han fik ikke Lov til at slutte sig til Hæren.

Den 16. Februar 1820 døde Carl Georg v. Döbeln. Paa Dødslejet gav han Tilladelse til de »Herrar Anatomister att sköra och konservera mitt skottstarka huvud«. En Klokkerdatter fra Skarakanten Kristina Ullström var i mange Aar hans Husholderske og i 4 Aar hans Hustru. Ved Döbelns Død udtalte hun, at »han var en galanter Karl i allo, men försträckligt äregirig«.

Döbeln var den dygtigste af de svenske Befalingsmænd i Krigen 1808—09, i Besiddelse af Resoluthed og Evner til at lede, han viste ogsaa Fremsynethed, naar det gjaldt at lægge Planer, men han fik aldrig Lejlighed til at udvikle disse Evner; aldrig kon han frem i 1. Række. Döbeln var Soldat til Fingerspidserne. »Krig är min enda födkrok« er en Ytring af ham, der bedre end noget andet karakteriserer Helten fra Juutas.

Litteratur:
Fahlmann: General von Döbeln.
Alma Söderhielm: Georg Carl von Döbeln.
Gösta Attorps: Fältkamrater till fænrik Stål.

TO BORNHOLMSKE FÆTRE, DER BLEV BERØMTE GENERALER I FREMMED KRIGSTJENESTE

Af Premierløjtnant *V. K. Sørensen.*

I Domkirken i Reval er der et meget smukt Gravmæle over General Herman Bohn, der døde her i 1743, 71 Aar gammel, og i Stefanskirken i Wien findes der et Gravmæle for Feltmarskalløjtnant Poul Bohn, der døde i 1759, 62 Aar gammel.

De to var Fætre og begge Bornholmere. Og det var først efter et højst bevæget Levnedsløb, at deres Ben kom til at hvile i fremmed Jord.

Den ældste, Herman Jensen Bohn, blev født 1672 i Rønne. Faderen døde tidligt, og saa kom Drengen til sin Morbroder Jørgen Bohn, som var ugift. Da denne døde, rejste Herman til København til sin fædrene Familie for at blive uddannet til Ingeniør, og 1697 blev han Officer ved det sjællandske Regiment. Her kom han med de danske Hjælpetropper, som Kong Frederik IV lejede ud, til Østrig under den spanske Arvefølgekrig.

Det var ikke med Familiens gode Vilje, at han gik Militærvejen. Som borgerlig født havde han ingen Udsigt til at naa langt ad denne Vej, og hans Moder afbrød Forbindelsen med ham.

Imidlertid gjorde Bohn sig tidligt bemærket som en aldeles fortræffelig Korttegner, og allerede 1703 blev han udnævnt til Generaladjutantløjtnant i den østrigske Hær.

Paa denne Tid var Czar Peter den Store i Færd med at udføre sit Kæmpeværk: at civilisere det barbariske russiske Kæmperige. Hertil behøvede han dygtige Hjælpere. I 1708 bad han Kejseren af Østrig om dygtige Officerer og fik anbefalet Bohn, der nu traadte i russisk Tjeneste som den første russiske Generalkvartermester. I denne Egenskab deltog han i det blodige Slag ved Poltava 1709, og da Tyrkerne i 1711 havde omringet Russerne ved Floden Pruth, førte han Underhandlingerne med den tyrkiske Hærfører.

1716 gensaa Bohn atter Danmark som Generalmajor i den rusiske Hær, der under Peter den Stores egen Anførsel samledes uden for København for at gøre Indfald i Skaane. Under dette Ophold søgte han Ansættelse i den danske Hær som Oberst, men da den danske Regering kun vilde give ham Rangen som Major, trak han sig skuffet tilbage og forlod ikke mere sit nye Fædrelands Tjeneste.

Hans Fætter Poul Mortensen Bohn, der var født i 1697 i Hasle, studerede paa dette Tidspunkt ved Københavns Universitet. Opmuntret af sin ældre Fætters Fortællinger besluttede han at forlade Studierne og søge Lykken i Czarens Tjeneste. Og da Herman Bohn, efter Tordenskjolds Angreb paa den svenske Flaade, der gjorde den russiske Hjælp overflødig, førte den russiske Hær hjem til St. Petersborg, fulgte Poul ham, for dog snart efter at gaa sine egne Veje.

I Rusland giftede Herman Bohn sig med en stenrig Enke Catarina von Reutern, hvorved han kom i Slægt med flere indflydelsesrige Familier i Lifland. Han blev Chef for Hæren i Lifland og senere som en Anerkendelse af hans Optræden paa denne Post optaget i det liflandske Ridderskab.

I 1723 blev Bohn i diplomatisk Mission sendt til Danzig for der at underhandle med den fordrevne Hertug af Mecklenburg, Leopold om at afstaa sine Rettigheder til Rusland, der havde Interesser i disse Omraader, idet Czarens Østersøpolitik havde meget vidtgaaende Maal. Det lykkedes dog ikke Bohn at bringe sin Mission heldigt til Ende..

Saa døde Peter den Store i 1725, og Bohn fik overdraget at lede Ceremonierne ved Czarens Begravelse. Han var en Mand, der havde sine Meningers Mod, og da Kejserinde Catarinas mægtige Yndling, Fyrst Menschikow forlangte at faa Forrang for den Afdødes Svigersøn, Hertugen af Holsten-Gottorp og Sønnesønnen, den lille Peter Alexejewitsch, satte Bohn sig paa det hæftigste derimod. Alligevel maatte han bøje sig, og da Alexander Newskij-Ordenen for første Gang blev uddelt, hæftede Kejserinden egenhændigt den høje Orden paa hans Uniform.

Kort Tid efter fik Bohn nye Opgaver at løse. Han deltog med sine Soldater i Bygningen af Ladoga-Kanalen, hvor hans Dygtighed og Evne til at lede Soldaterne blev almindeligt anerkendt.

Efterhaanden fandt Fyrst Menschikow, at Bohn var ved at blive for mægtig en Mand, og han foranledigede derfor, at Bohn blev stillet i Spidsen for en russisk Hær, der skulde føres imod Persien.. Bohn var dog klar over, at man ønskede ham fjernet fra Hoffets Nærhed og bad sig fritaget for denne Post. I Stedet blev han nu Vicepræsident i Krigskollegiet og Guvernør i Lifland. De uophørlige Intriger ved Hoffet tiltalte imidlertid ikke den besindige Bohn, og han tænkte flere Gange paa at trække sig tilbage. Da Kejserinde Anna i 1730 udnævnte ham til Øverstbefalende i Ukraine, tog han derfor sin Afsked og

vendte tilbage til sine Godser i Estland efter et trediveaarigt Krigerliv, under hvilket han havde deltaget i ti større Slag, været med til at erobre tretten Fæstninger og deltaget i utallige mindre Fægtninger.

Herman Bohn helligede sig fra nu af Styret af sine udstrakte Besiddelser i Estland, og i dette fik han en god Støtte i sin Hustru. Om Sommeren levede han paa Godset Maart og om Vinteren i Reval. Hans Interesse for Bogkunsten var stor, og han lod den første estniske Bibel trykke, udstyret med kunstneriske Kobberstik. Paa Godset Maart træder hans bedste Egenskaber frem: dygtig og redelig og fuld af Interesse for sine Undergivne. Og det var med virkelig Sorg, man erfarede, at han i Juni 1743 havde lukket sine Øjne i sit Hus i Reval.

Ingensinde skammede han sig over sin ringe Herkomst, og aldrig glemte han sit Fædreland.

Da Herman Bohn døde, laa Poul Bohn som Oberstløjtnant i det østrigske Ingeniørkorps foran Ingolfstadt, i hvis Erobring han havde saa stor Andel, at han blev forfremmet til Oberst.

Da Poul Bohn havde opgivet Studierne, skaffede Fætteren ham Ansættelse som Ingeniør i den russiske Hær. Han viste snart overordentlige Anlæg for Tegninger og Konstruktioner. Imidlertid lod Forfremmelsen vente paa sig, og utaalmodig herover drog han i 1719 til Polen, hvor han vandt Fyrstinde Racoczis Bevaagenhed ved sit Tegnetalent. Hende ledsagede han til Paris, hvor hun døde, og i et Par Aar flakkede han nu Europa rundt. I 1724 blev han Ingeniør i den østrigske Hær, rejste siden til Polen for at søge russisk Krigstjeneste, og kom under Rejsen forbi den nyanlagte tyrkiske Grænsefæstning Khotin. Han vilde benytte Lejligheden til at tegne et Kort over denne Fæstning, men var næppe kommet inden for

dens Omraade, før han blev grebet og fængslet som Spion. Tretten Uger maatte han tilbringe i haardt Fængsel uden at faa ren Skjorte paa. Da han erfarede, at Fyrst Racoczi opholdt sig i Tyrkiet, forsøgte han at komme i Forbindelse med ham. Denne udvirkede, at Poul Bohn blev frigivet. Han vandt hurtigt Fyrstens Yndest og Tillid, blev optaget i Adelsstanden og udnævnt til Oberstløjtnant. Det rolige Liv ved Fyrstens Hof tilfredsstillede dog ikke Bohns Virksomhedstrang. Dels paa egen Haand og dels i Fyrst Racoczis Tjeneste foretog han vidtløftige Rejser i Tyrkiet, Grækenland og Dele af Asien og Afrika. Overalt, hvor han kom frem, tegnede han Kort og samlede geografisk Stof sammen.

Den tyrkiske Sultan blev bekendt med Bohns fremragende Evner som Korttegner og overdrog ham at kortlægge Bosporus og Hellesponten, ja vilde endog have ham til at lede et Kæmpeforetagende, Anlæggelsen af en Kanal fra Eufrat og til Middelhavet. Da Sultanen blev styrtet, gik Planen imidlertid i Glemme og først atter kaldt til Live i vore Dage i Suez-Kanalen.

Bohn havde nu skaffet sig indflydelsesrige Venner, som han vidste at benytte til egen Fordel. Han begyndte at drive en indbringende Forretning: Spionage! Som Racoczis betroede Mand vandt han den franske Gesandt Villeneuves Fortrolighed. Som nær Slægtning af en højtstillet russisk General fik han let Indpas hos den russiske Gesandt. Da han tidligere havde staaet — og maaske stod endnu — i østrigsk Tjeneste, traadte han ogsaa i Forbindelse med den østrigske Gesandt. Bohn udspionerede de forskellige Gesandtskabers diplomatiske Hemmeligheder og forraadte dem til Modparterne, og han tjente gode Penge derved. Det kunde dog ikke vare ved. Han tog imod en Kommission fra Fyrst Racoczi til Villeneuve

i Paris. Det drejede sig om en Plan, hvorefter Racoczi med franske Tropper skulde angribe Ungarn. Men Planen blev forraadt til den østrigske Gesandt i Paris. Man kom under Vejr med Bohns Forbindelse med denne, og Bohn blev arresteret og indsat i Bastillen. Fire af sine bedste Aar maatte han nu tilbringe her i Uvirksomhed.

Først efter at Freden forlængst var genoprettet mellem Frankrig og Østrig aabnedes atter det berygtede Fængselsstaarns Døre for ham. Han gik da paany i østrigsk Tjeneste, og allerede Aaret efter ledede han Forsvaret af Belgrad og deltog som allerede nævnt i Erobringen af Ingolfstadt. I Slaget ved Hohenfriedberg blev hans venstre Arm gennemskudt. Alligevel var hans Andel i Sejrene ved Piacenza og Rottofredo saa stor, at han blev udnævnt til Generalprodirektør for hele det østrigske Fæstnings- og Ingeniørvæsen, direkte under Hertug Carl af Lothringen. I denne Stilling indlagde Bohn sig stor Fortjeneste. Han førte Tilsyn med alle Kejserrigets Fæstninger i de tyske, ungarske, italienske og nederlandske Arvelande, han ledede Reguleringen af Floderne Inn og Adige og blev efterhaanden forfremmet til Feltmarskalløjtnant, Felttøjmester og Direktør for Ingeniørkorpset. Han sparede ikke sig selv, og ofte maatte han, naar Dagen ikke slog til, tage Natten til Hjælp for at overkomme det hele. Sin sparsomt tilmaalte Fritid anvendte han paa et værdifuldt Bibliotek, som han stadig forøgede.

Maria Teresia værdsatte i høj Grad de Tjenester, Bohn ydede det østrigske Kejserdømme, og hans to Sønner blev begge optaget i Adelstanden paa Grund af Faderens store Fortjenester, og det var kun en alt for tidlig Død, der berøvede ham Feltmarskalstaven, den højeste Udmærkelse.

I et Aarhundrede, der vrimlede med politiske og militære Eventyrere, staar Poul Bohn, som en værdig Repræsentant for dets heldige Eventyrere.

Litteratur:
Det Danske Krigsbibliothek, 1. Hefte 1796.
Personalhistorisk Tidsskrift, 2. Bind 1881.
Museum, Tidsskrift for Historie og Geografi, 1. Bind 1891.
Ravaisson: Archives de la bastille, Paris 1883.
G. von Brevern: Zur Geschichte der Familie von Brevern, 2. Bind. Berlin 1880.

ERIK GUSTAF GEIJER

Af Adjunkt, cand. mag. *Aagot Lading.*

Der er et digt, som alle Svenske kender, og som ofte citeres eller synges i Sverige, det er ganske kort — bare seks linjer — men det giver klart og enkelt udtryk for den ukuelige fremdrift hos et menneske, der lyder et bud i sit indre og er tillidsfuldt trods fare og uro.

I oversættelse gaar noget af ordenes skønhed bort, men tanken bliver:

Alene i et skrøbeligt fartøj vover
skipperen sig ud paa det vide hav,
stjernehvælvet over ham tindrer,
under ham bruser grumt hans grav.
Fremad! — saa lyder hans skæbnes bud,
og i dybet bor, som i himlen, Gud.

Digtet blev med tilhørende Melodi skrevet af *Erik Gustaf Geijer* nytaarsdag 1838. Det var et meget kritisk tidspunkt i hans liv. Han var da en mand paa 55 aar og havde hidtil været en af konservatismens bedste støtter i Sverige. Men fra da af kom han, drevet af sin indre udvikling, til at tage udpræget liberale standpunkter i den ene væsentlige sag efter den anden. Hans konservative venner opfattede dette som et frafald og trak sig tilbage fra ham i dyb skuffelse og bitterhed. De følte, at deres sag ikke kunde

taale at miste den berømte historieprofessor i Uppsala, hvis filosofisk og historisk grundigt underbyggede indlæg altid maatte veje tungt, og hvis rige kulturpersonlighed kastede glans over det parti, hvis meninger han delte.

For den svenske liberalisme blev hans tilslutning en vinding af tilsvarende betydning. Geijers saakaldte *frafald* blev et vendepunkt i Sveriges historie. Det banede vej for indførelsen af en moderne rigsdagsordning og mange andre liberale reformer. Men ikke nok med det. Geijer tilførte den svenske liberalisme saa rigt et tankeindhold, at det svenske folk endnu langt fra har tilegnet sig det fuldt ud. Derfor er han endnu en levende og aktuel skikkelse i svensk liv — ikke mindst netop nu. Der kommer da ogsaa det en store værk om ham efter det andet. Som vi her i Danmark i disse aar er optaget af at hæve vor grundtvigske arv, søger man i Sverige at løfte arven efter Geijer.

Hvis vi danske skal prøve at gøre os en forestilling om Geijers personlighed og hans betydning for Sverige, saa gør vi det netop lettest ved at sammenligne med Grundtvig. De er født samme aar, 1783, og meget af det, der er fælles for dem, ligger i tiden, som nyromantikens filosofi og digteridealer. Men der er ogsaa mere. Begge var de vidtfavnende kristne personligheder, stærkt og ansvarsfuldt bundet til folk og land. Begge havde de den uimodstaaelige trang til at øse af historiens kilder. Begge blev de ogsaa historieskrivere af format, men medens livskaldet for Grundtvig blev tjenesten i den kristne menighed, sagde Geijer nej til et bispedømme for helt at hellige sig sin gerning som historiker og litterat. Med sine ni salmer i den svenske salmebog kan han ikke konkurrere med Grundtvigs sangværk til den danske kirke, men her er dog ogsaa et fælles træk. Og fælles for dem var endelig, at de uden at være partipolitikere deltog i politik i kraft af deres stilling i folk og samfund,

og at udviklingen for dem begge gik i liberal retning. Sammenligningen mellem dem kunde føres videre og føres mere i dybden. At der ogsaa var stor forskel paa dem, behøver næppe at fremhæves.

Barndom i Värmland.

Geijers barndomshjem laa i Värmland, det lyse svenske landskab, vi kender saa godt fra Selma Lagerløf, hvem han ogsaa var i slægt med. Hans skildring af det lykkelige og idylliske barndoms- og ungdomsliv, hvor musik og dans spillede en stor rolle, minder gang paa gang om Gösta Berlings Saga. Hans far tilhørte en slægt af jernværksejere og drev selv et mindre jernværk. Geijer fortæller i sine »Minder« livfuldt om, hvordan det især var jernet, der havde faaet mennesker til at slaa sig ned ved elvene i Värmlands uberørte skove: »Jernværksdrift og nordisk vinter hører sammen. Det er *deres* skønne aarstid. Midt i sommerheden er Vulkans sønner, der staar og stønner ved essen, et bedrøveligt syn. Men om vinteren frembyder de og deres omgivelser et skuespil af det haardeste arbejdes munterhed. Disse flammer, der stiger op af dyb sne, vandet, der bruser frem under hvælvingen og piller af is, de tunge hammerslag, der giver genlyd vidt omkring, og i en natur, der er frosset til hvile, viser, at mennesket er vaagent; senekraft og sved i kulde og snedriver; kul- og raajernskuske i lange rækker med rimfrost i skægget, heste, der vrinsker med varme dampe ud af næseborene, masser af folk og af ting at gøre .... hvor mangen dag har jeg ikke set det som en i vrimmelen, blandt skader, spurve og unger. Hvor mangen en aften har jeg ikke betragtet ildknipperne, der steg op fra smedjen efterfulgt af flakkende gnister, indtil de sluktes i mørket.«

Da Geijer var seks aar gammel, udbrød den franske revolution, og i de følgende aartier rystedes Europa af omvæltninger og krige. Det er underligt kun at have bevaret indtrykket af lykke fra denne tid, skriver Geijer senere. »Man mærkede ikke noget til det i denne ende af verden, eller betragtede skuespillet som jeg ildknipperne fra smedjens skorsten. Krig og omvæltninger paa passende afstand kan nydes som en desssert ved en middag .... De smukke taler i den franske nationalforsamling, saa meget, som genlød op i skovene, havde vi uendelig megen glæde af. De blodige scener troede vi ikke rigtig paa.« — Da kom som et lyn fra en klar himmel mordet paa den svenske konge Gustaf III, i 1792. Det gjorde indtryk.

Student i Uppsala.

Seksten aar gammel blev Geijer sendt til Uppsala Universitet, hvor han begyndte at læse sprog og historie, og ind imellem spillede han klaver og hørte musik, for ikke at lide for meget af hjemve. Tyve aar gammel forsøgte han forgæves at tage magistergraden. Det blev derefter bestemt, at han skulde søge en huslærerplads, men den fornemme mand, han søgte stilling hos, havde ved at forhøre sig om ham faaet at vide, at han var en ustabil ung mand.

Det var Geijers første oplevelse af, hvad navn og rygte vilde sige, og den gik ham meget nær. For at rense sig, styrtede han sig over en prisopgave, som det svenske Akademi havde udskrevet om et mindeskrift over Sven Sture, og han vandt prisen.

Dermed var det fastslaaet, at Geijer var en lovende ung mand. Men trods sine gode og harmoniske ydre forhold i ungdomstiden har han senere sagt, at den ikke var en lykkelig tid for ham, og at han nødig vilde leve den om. Det,

der mest pinte ham, var, at han ikke rigtig vidste, hvad han skulde blive. Han siger selv, at han misundte dem, der »af naturen er udrustede med bestemte anlæg, hvis udvikling, enten de nu er store eller smaa, skrider regelmæssigt frem. For dem lægger dag efter dag en lille sum til livets facit.« Trods sin mangesidige begavelse var Geijer i virkeligheden selv et af disse harmoniske mennesker, der gik en lige vej gennem livet; men i nogle unge aar følte han det, som om han kun ejede en uendelig modtagelighed, men ingen selvstændig og fast kærne i sin personlighed. Det hænger antagelig sammen med hans stærke bundethed til slægt og hjemstavn. Han var vant til at leve i en myldrende familiekreds, hvor alle vidste alt om alle, og hvor man læste hinandens breve og skrev breve i fællesskab og afgjorde alle væsentlige ting for den enkelte ved familieraadslagning, og hvor ogsaa livsanskuelsen let blev et fællesanliggende. I det milieu grundlagdes Geijers stærke hjemfølelse og lokalpatriotisme og hans dermed sammenhængende konservatisme.

Men samtidig følte han trang til en personligt tilegnet livsanskuelse, og det, der hjalp ham hertil, var filosofien. »Kun filosofien har jeg studeret af behov«, har han senere sagt, »alt det andet efter bestemmelse eller af lyst. Kants, Fichtes og Schellings skrifter har i aarevis ikke været af mit bord, hvorom endnu deres slidte rygge i min boghylde vidner.«

Sveriges deltagelse i napoleonskrigene mærker man meget lidt til hos Geijer. Studenterne var ikke værnepligtige. Man ved imidlertid, at han tænkte paa at gaa med som frivillig i Finland i 1808. Det blev ikke til noget. Geijer synes i det hele taget ikke at have været særlig politisk interesseret før sin manddomstid. Efter tabet af finland 1809 skete der en statsomvæltning i Sverige, hvorved Gu-

staf IV blev afsat, en ny konge kom paa tronen og en ny fri forfatning blev indført. Geijer var i Stockholm paa den tid, men det eneste vidnesbyrd, vi har om, at han har interesseret sig for det skete, er, at han glædede sig til, at operahuset, som Gustaf IV havde lukket, igen vilde blive aabnet. Lidenskaben for musik er en altid klingende streng i Geijers liv. Musikken var hans glæde og hans trøst, hans hvile fra trætte og stridende tanker. Han komponerede selv melodier til sine digte.

Götiska förbundet.

Det, der optog Geijer i 1809, var imidlertid først og fremmest hans forlovelse med en slægtning og barndomsven og hans første udenlandsrejse; den gik til England, da krigene gjorde det vanskeligt at rejse paa fastlandet. Da han kom hjem, gav han sig til at arbejde maalbevidst for at skaffe sig en universitetsstilling, som han kunde gifte sig paa. Hans anskuelser i disse aar var i samklang med den almindelige europæiske reaktion efter revolutionstiden. Han vendte sig mod oplysningstiden, der havde villet popularisere videnskaben og bringe den ud til folket; oplysning vilde sige at fremme videnskaben i dens »højst mulige strenghed og renhed«. Den folkelige undervisning kunde indskrænke sig til læsning og kristendomskundskab.

Samtidig blev han grebet af den nationale bevægelse, der ogsaa fulgte efter krigens ulykker. Et at udtrykkene for den nationale bevægelse i Sverige var »Götiska förbundet«, der havde til formaal at genoplive de gamle Göters d. v. s. de gamle nordboers frihedsaand, mandsmod og retskafne sindelag.« Saa farlig højtideligt var det nu ikke. Geijer har i et brev til sin forlovede skildret det saaledes: »Vi har indrettet os til et selskab, som mødes næ-

sten daglig. Vi snakker, ryger og læser götiske kæmpesagn sammen. Vi kalder ogsaa hverandre ved götiske navne«. Geijers navn i selskabet var Einar Tambeskælver. Han fortæller videre, hvordan han og kammeraterne foretog vikingetog til en kælder, og hvordan han skrev vers fulde af drabelige kampe og mord. Det var altsammen meget romantisk, men disse saa spøgefuldt omtalte vers er den væsentligste grund til overhovedet at huske Götiska förbundet. Det er digte som »Vikingen« og »Odalbonden«, som alle svenske skolebørn læser, og alle svenske holder af. »Vikingen« slutter med linjen: »men den tapres minde — det *bliver*«; »Odalbonden«, hyldesten til Sveriges frie bonde, derimod med disse ord: »vel bondens minde sænkes i grav, men hans værk varer tiden ud«.

Konservativ historiker.

Gennem sin virksomhed i Götiska förbundet kom Geijer i gang med det, der skulde blive hans livs egentlige opgave, at skrive det svenske riges og det svenske folks historie. Hans principielle syn paa historien er, at det, der gør den levende og betydningsfuld, er interessen for friheden. Kun for den, hos hvem friheden er en virkelig energi i karakteren, kun for den, der ikke blot er produkt af sin tid, men et levende led i udviklingskæden, er det muligt at levendegøre traditionen, saa den bliver historie i egentlig forstand. Frihed som virkelig energi findes kun hos dem, der anerkender andres frihed og hæver sig til selve idéen om frihed som det ledende princip i alle menneskelige bestræbelser. Kun patrioten, siger Geijer, der vil leve og dø for samfundsordenen, har et fædreland, ikke blot i øjeblikket, men ogsaa i fortid og fremtid. Og kun for den, der selv virksomt gaar ind i udformningen af sin

tid, findes der en verdenshistorie. I overensstemmelse med sit kristne grundsyn ser han i historien en manifestation af forsynet, der ud af menneskenes frie handlinger skaber en udvikling mod et maal. Historien bliver derfor i sit inderste væsen religiøs for ham.

Religiøsitet og patriotisme staar ogsaa for ham som maalet for al opdragelse. »Al menneskelig dannelse er samfundsdannelse,« siger han, d. v. s. den sker i og gennem samfundet og for det .... Der er en stadig vekselvirkning mellem den enkelte og samfundet. Og det er det almindelige indtryk af hele samfundet, af den moralske verden, hvori ungdommen lever, der har den vigtigste indflydelse paa den. Der er ikke nogen særlig metode til at opdrage godt. »Metoden er den at leve godt, at være en god ægtefælle, en god husbond og en god samfundsborger, at styre sit hjem godt og bidrage til, at samfundet bliver styret godt.« Der gives ingen kneb til at danne mennesker. Den første betingelse er, at man selv er det. Hvad man ikke har, kan man ikke give, og hvad man vil meddele, maa man først eje. En fordærvet generation opfostrer utvivlsomt en endnu daarligere, selv om den ogsaa var udrustet med al mulig pædagogisk indsigt.

Det hele kommer i sidste instans an paa det enkelte menneskes personlighed. »Forandringer i verden«, siger Geijer, »er forandringer i tænkemaade, der atter forandrer tingene.« De forandringer i verden, han har oplevet, har bekræftet for ham, at det »ikke er de egoistiske interesser, men de almene og mere ædle, ikke de, der gør mennesket jordbundet, men de, der hæver det over det selv og giver det mod til at møde døden, at det med andre ord er religiøsitet og fædrelandskærlighed, der er livsprincipperne i ethvert menneskeligt samfund«. Det samfund, der ejer dem, er urokkeligt sundt; det kan ud-

ryddes, men ikke underkues; det, som ikke ejer dem, raadner indefra.

Det var tanker som disse, der var bærende for Geijer, da han skrev sine store værker over svensk historie, og for hans gerning som docent og fra 1817 som professor i historie ved Uppsala universitet. Som universitetslærer var han højt elsket. Det kom bl. a. til udtryk, da han i 1821 blev tiltalt for overtrædelse af trykkefrihedsbestemmelserne ved nogle ikke helt ortodokse udtalelser om treenigheden og forsoningslæren. Med al sin personlige fromhed var Geijer en meget frisindet kristen. Sit standpunkt har han selv langt senere formuleret saaledes: »Jeg er hverken en *kirkekristen* eller blot en *bibelkristen*, skønt saa meget af en kristen, at jeg kan finde opbyggelse i baade kirke og bibel. Kort sagt: *jeg er en kristen paa egen haand.*« Udfaldet af trykkefrihedssagen afventede han med fuld tillid: »Det er første gang, jeg som forfatter har erfaret den ubeskrivelige tryghed, som forfatningsmæssige indretninger og en forfatningsmæssig trykkefrihed giver mod blindt nag og vilkaarlig forfølgelse. Leve forfatningen! Leve trykkefrihedsloven! Leve Sverige! raaber jeg af mit inderste hjerte.« Hans tillid blev ikke beskæmmet. Han blev frikendt, og studenterne jublede med ham.

Besøg i enevældens Danmark.

1825 foretog Geijer en rejse til Tyskland, hvor han traf en række af de kendte tyske personligheder, der allerede havde betydet saa meget for ham. Undervejs kom han til Danmark, hvis situation under enevælden han har givet en interessant skildring af. »*Danmark* er et svagt rige, ikke blot gennem sin ringe størrelse, men ogsaa gennem sin *forfatning* og sin *natur*. Den absolute enevælde har

hos sig koncentreret al magt, derigennem gjort alt under sig lige svagt og paa den maade selv blevet et svagt væsen.« Han har øje for den danske enevældes mildhed og godhed og liberalitet i enkelte og mindre væsentlige ting. Tilsyneladende er alt idyl i Frederik VI's Danmark, men alt politisk liv er svagt og halvdødt med det resultat, at man »næppe i noget andet europæisk land vil finde en saa almindeligt betydningsløshed og forfladigelse.« Det var altsaa hans indtryk i 1825.

1830 naaede julirevolutionens virkninger baade Danmark og Sverige. Allerede samme aar kom der i den svenske rigsdag et forslag frem om en ændring af rigsdagsordningen, og der dannede sig et fast liberalt oppositionsparti, der kæmpede for at faa denne ændring igennem. Og i løbet af trediverne førte Geijers historiske studier og hans virkelighedssans ham til at erkende, at han sympatiserede med det nye i tiden, fordi dette nye egentlig kunde betegnes som kampen for den menneskelige personligheds ret.

Geijers »frafald«.

Den gamle svenske rigsdag var bygget op paa de fire stænder, og hidtil havde Geijer forsvaret stænder og korporationer (lav) som grundlæggende elementer i samfundslivet. Han var bange for folket som uorganiseret masse, bange ogsaa for hele den industrielle udvikling, der gjorde personligt uafhængige haandværkere til afhængige fabriksarbejdere, hvis eksistens beroede paa arbejdsgiverens vilje og verdensmarkedets konjunkturer. Ligger statens styrke, spurgte han, i mængden af produktion eller i mængden af producenter, der i deres erhverv ejer et selvstændigt grundlag for en borgerlig eksi-

stens? Han mente det sidste, og var bange for, at staten, ved at lade haandværket overgaa til fabriksindustri, vandt varer, men mistede borgere. Men efterhaanden kom han til at se mere positivt paa de nye økonomiske, sociale og politiske bevægelser i tiden, og til at tro paa, at ligesom hvert foregaaende tidehverv i historien havde bragt udviklingen fremad, saaledes vilde den tid, han levede i, ogsaa gøre sin særlige indsats. Det gjaldt om at hjælpe de nye bevægelser og lede dem i en god retning.

1838—40 kommer hans standpunkt klart frem. Han er nu rede til at opgive stænderrigsdagen, der privilegerede visse befolkningsgrupper. Konsekvent vil han nu give valgret til enhver borger, der »viser sig at have nydt den opdragelse, der er uomgængelig for at forstaa og udøve pligterne som menneske og medborger.« Han indbefattede heri ogsaa kvinderne, men haabede, ejendommeligt nok, at de sammen med lærere og præster frivilligt vilde afstaa fra politisk virksomhed for helt at hellige sig deres kald som opdragere.

I overensstemmelse med sit nye syn blev Geijer nu ogsaa interesseret i folkeskolen og folkeoplysningsarbejdet, og han mente, skolen maatte blive mere bestemt af praktiske formaal. Sociale spørgsmaal optog ham stærkt. Man burde skrive *den fattiges* historie, mente han. Han vilde fuldt og helt yde retfærdighed for at borttage aarsagen til voldelige revolutioner. »I virkeligheden er der atter ved at danne sig en slaveklasse midt i civilisationen, — en klasse af proletarer, besiddelsesløse, forsvarløse, der vokser med frygtelig hast og bittert føler sig sat uden for samfundet.« Den maatte man nu yde politisk og økonomisk retfærdighed. Det sidste ikke ved, at staten satte skranker for nærigsfriheden; Geijer forstod nu, at indu-

strialismen kunde øge baade produktion og forbrug, baade arbejdernes arbejdspræstation og deres arbejdsfortjeneste, og han forstod, at det moderne foreningsvæsen kunde forvandle korporationer og stænder fra historiske forsteninger til levende organismer.

Men betingelsen for en lykkelig udvikling var, at den nye klasse, der var blevet den centrale magt i samfundet, *middelstanden*, forstod sit ansvar og satte maalet højere end til materielt udbytte og nydelse. Den appel, han retter til den, har endnu fuld gyldighed: »Naar alt kommer til alt,« siger han, »kan livets regning ikke salderes for nogen, hvis man ikke betaler med sin person; borgeren maa lære — hvis han ikke forsmædeligt vil drives fra den stilling, samfundsudviklingen har givet ham — at det er denne betaling, som til sidst kræves — at han ikke er til for mod betaling bekvemt at lade forsvar, sjælesorg og retspleje administrere for sig, men at de fordele, samfundet yder, maa købes med sand medborgerlig virksomhed.«

Personlighedsprincippet.

Geijer blev ensom efter sit frafald, mere end han vel havde anet, da han skrev sit nytaarsdigt 1838. Selv følte han den indre sammenhæng i sin udvikling. Kort før sin død i 1847 skrev han herom: »Der ligger en grundtanke i hele mit liv, der stadig tydeligere træder frem.... Skulde jeg give den et navn, saa er det intet andet end det saa meget omtvistede *personlighedsprincip*, hvis profet jeg næsten mod min vilje er blevet. Jeg mener dermed, at jeg har holdt alt borte fra mig, som kunde hindre og hæmme udviklingen af mit eget inderste væsen ....

Det bliver klart, at hvad jeg litterært, politisk og religiøst har kæmpet for, egentlig er denne min inderste personlighed og dens ret i den bedste mening.«

Litteratur:

Jørgen Nielsen: Erik Gustaf Geijer (Odense 1902).
H. Bach: Erik Gustaf Geijer (Kbhvn. 1919).
Lydia Wahlstrøm: Erik Gustaf Geijer (biografi 1907) og Geijers politik och vår tid (i Svenskar från förra seklet II, 1916).
J. Paludan: Geijer och Grundtvig, Edda 1923.

Den nyeste litteratur:

Edvard Rodhe: Geijer och samhället — en studie i svensk tradition.
Greta Hedin: Arvet från Geijer (med udvalgte stykker af Geijers forfatterskab).
Elsa Norberg: Erik Gustaf Geijers tanker om människan och historien (Skrifter utgivna av Förbundet för kristen humaniska Nr. 4) og Geijers väg från romantik till realism.



J. G. Sandberg.

Erik Gustaf Geijer.

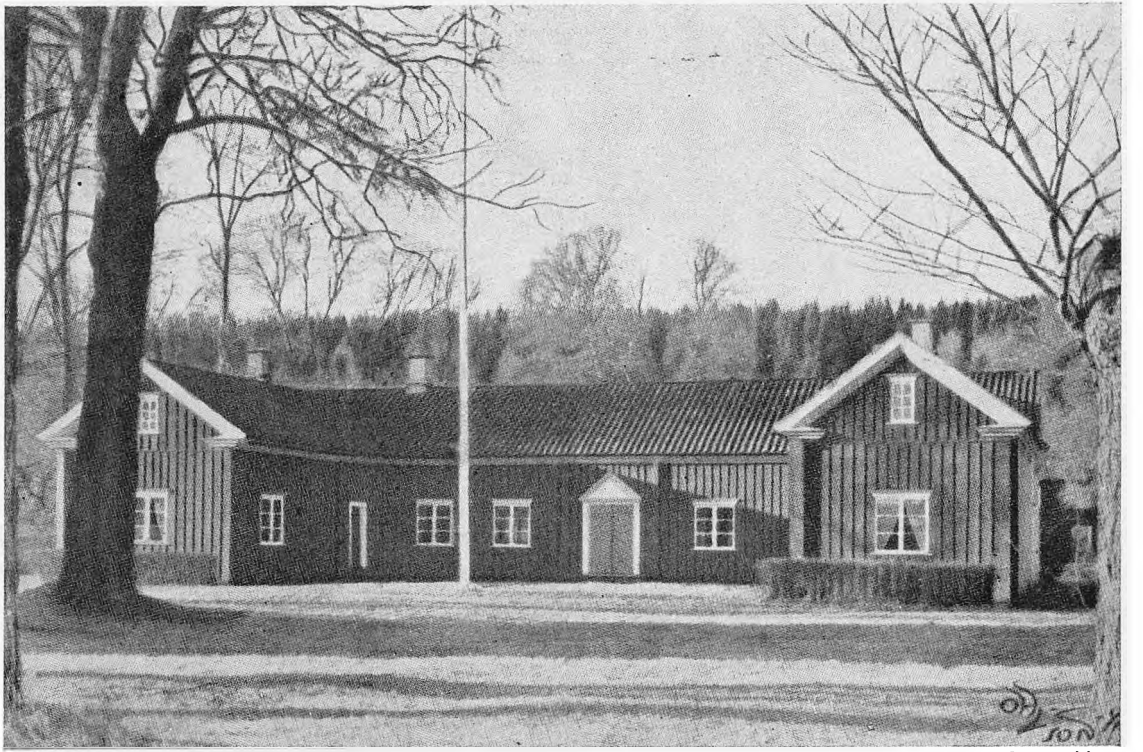

Foto: Ohlson.

Geijergaarden set fra Gaardspladsen.

CHRISTIAN FLOR

1792—1875

Af Kommunelærer *Johan Jensen.*

Fra Sønderjyllands Historie i atten Hundrede og Fyrrerne husker næsten alle Peter Hjort Lorenzens modige Optræden i Stændersalen og Laurids Skaus gribende Tale paa Skamlingsbanken. Maaske husker man ogsaa, at der kom en dansk Avis i Haderslev paa den Tid, og at der blev aabnet en dansk Højskole, den første af sin Slags, i Rødding. Men faa ved, at der bag disse Mænd og deres Virke stod en drivende og ledende Kraft, en Mand, der holdt sig i Baggrunden, men støttede og hjalp andre frem, indtil de kunde selv. Denne Mand var Professor Christian Flor i Kiel.

Barndom og Ungdom.

Christian Flor tilbragte ikke sin Barndoms- og Ungdomstid i Sønderjylland; han kom der først som voksen Mand. Han var født i København den første Dag i Aaret 1792. Hans Forældre var begge af norsk Slægt. Det var i de Tider, da Danmark og Norge hørte sammen, ikke sjældent, at Nordmænd tog til Danmark og bosatte sig der, eller at Danske rejste til Norge. Faderen havde studeret Teologi, men han havde opgivet at blive Præst. Han kom ind ved Toldvæsenet og blev senere Bankrevisor. Der var otte Børn i dette Hjem, og to af dem var Tvillinger. Den ene af disse var Christian.

Han var en velbegavet Dreng og kom derfor i en lærd Skole og blev Student sytten Aar gammel. Da Englænderne bombarderede København i 1807, var han kun femten Aar; alligevel bad han sin Fader om Lov til at gaa ind i Studenterkorpset for at være med til at forsvare Byen, men Faderen sagde nej.

Blev Flor saaledes forhindret i at tjene sit Land som Soldat, kom han til Gengæld til at tjene det i fuldeste Maal som Deltager i det Aandens Arbejde, der stadig maa gøres, for at vi kan bevare og videreføre vor danske Kultur, vort Modersmaal, vor Lovgivning og hele den Maade at leve Livet paa, som har Rod i vore Fædres Tro og Livssyn. Foreløbig fik han den nærliggende Opgave at hjælpe sin Moder. Hans Fader var nemlig død, endnu før Christian Flor var blevet Student. Derfor paatog han sig en Del Privatundervisning samtidig med, at han passede sine teologiske Studier. En Tid var han Huslærer paa Søbysøgaard paa Fyn. I 1813 kom Flor tilbage til København og oplevede det Røre, som Danmarks Indblanding i Napoleonskrigene vakte. Ogsaa ved den Lejlighed ønskede Studenterne at stille sig til Fædrelandets Raadighed; men før det lykkedes, blev Freden i Kiel sluttet, hvorved Danmark mistede Norge.

Da Flor var 24 Aar, tog han teologisk Embedseksamen med bedste Karakter. Han blev dog ikke straks Præst, men Lærer ved Borgerdydskolen i København. Med denne Gerning begyndte Flors Manddomstid.

Til Kampens Egne.

I seks Aar var Christian Flor Lærer. Han var glad for dette Arbejde og skrev en Afhandling om Skoleopdra-

gelse. Han fremhæver her Legens og Gymnastikkens Betydning for den legemlige Udvikling og Historie og Religion som Vejledere til Sandhed. I denne Forbindelse nævner han forøvrigt ogsaa Matematik.

Men saa var der en Mand, der trak ham bort fra Skolen. Det var Etatsraad Zeuthen, Ejer af Tølløsegaard. Han havde Indstillingsret til Tølløse Præstekald, og han opfordrede Flor til at søge dette Kald. Da Flor stadig understøttede sin Moder og sine Søstre, vilde han ikke lade Lejligheden til at faa et vellønnet Embede gaa fra sig. Hans Prøveprædiken faldt heldigt ud, og i Foraaret 1832 kunde han tiltræde sin nye Stilling som Præst i Tølløse.

Etatsraaden kom til at sætte Pris paa sin unge Præst, baade i Kirken og hjemme hos sig selv, naar han samlede sine Venner til Selskab. Alligevel blev han overrasket — maaske ogsaa lidt skuffet — da Flor meldte sig hos ham for at bede om hans Datters Haand. Han havde vel ikke tænkt, at hans eneste Datter, den begavede og aandfulde Wilhelmine Frederikke, skulde blive Præstekone. Dog, snart forligte han sig med Tanken og glædede sig endogsaa til at bygge en ny Præstegaard til det unge Par. Den Glæde fik han imidlertid ikke. Han døde, før de unge holdt Bryllup, og da Brudens Broder nu overtog Godset, havde hun ikke Lyst til at blive Præstekone der. En ny Plan modnedes da hos Flor.

Hans store sproglige og litterære Interesser havde tidligere bragt ham til at tænke paa at skrive en Doktorafhandling. Han besluttede nu at skrive Afhandlingen og at benytte den til at opnaa en Lærerstilling ved Universitetet i Kiel, som J. L. Heiberg netop tænkte paa at forlade for at rejse til København, hvor hans Vaudeviller skulde opføres. Alt gik efter Ønske for Flor. Han blev

Doktor og udnævntes til Lektor i Kiel, og nu fejredes Brylluppet. Kort efter rejste Flor og hans Hustru til Kiel.

Universitetet i Kiel var oprettet af en af de gottorpske Hertuger, der ønskede at gøre Hertugdømmerne uafhængige af København. Senere lykkedes det en af hans Efterfølgere at faa den danske Konge til at udstede en Bestemmelse om, at enhver, der ønskede at blive Embedsmand i Slesvig, skulde have studeret mindst to Aar her. Desværre havde de danske Konger ikke, og endnu mindre deres højeste Embedsmænd, Forstaaelse af, at de unge, der skulde uddannes til Præster, Læger, Sagførere og Dommere i Sønderjylland, lige saavel burde have dansk som tysk Uddannelse og Paavirkning, da en stor Del af den Befolkning, som de skulde tjene, var dansk. Statsministrene J. H. E. Bernstorf og Guldberg krævede, at der skulde ansættes een dansk Professor i Kiel; men deres Embedsmænd sørgede for, at dette ikke engang blev til noget. Endelig i 1810 udstedte Frederik VI en Forordning om, at der skulde indføres dansk Sprog i Kirke, Skole og Retssale, hvor Befolkningens Sprog var Dansk. Og han gennemførte, at der ansattes en Professor i dansk Sprog og Litteratur ved Kiels Universitet.

Den første var Digteren Jens Baggesen. Han fik dog ikke stor Betydning for Danskheden, for han var »mere Verdensborger end Patriot«. Han forlod da ogsaa Kiel et Par Aar efter; men han fik Lov til at beholde to Trediedele af Embedets Indtægter. For den sidste Trediedel skulde der lønnes en Lektor i Dansk ved Universitetet. Det var denne Stilling, J. L. Heiberg fratraadte efter fire Aars Arbejde. Det var en økonomisk Tilbagegang for Flor, da han flyttede fra Tølløse til Kiel, og de fleste i Kiel ventede sikkert, at han snart vilde rejse igen, ligesom de andre havde gjort. Men de tog fejl. Flor kunde se

bort fra Lønnen, da hans Hustru havde Formue, og han blev paa sin udsatte Post i tyve Aar.

Fra gammel Tid havde Danske og Tyske levet fredeligt sammen i Slesvig og Holsten. Det var hans Majestæt den danske Konges tro Undersaatter, enten de talte det ene eller det andet Sprog. Og Kongerne havde behandlet dem alle ens, idet begge Landsdele blev styret af det tyske Kancelli i København. Men paa Napoleonskrigenes Tid var der vaagnet en stærk Frihedstrang i Tyskland, og den bredte sig til Hertugdømmerne, hvor forskellige Skribenter begyndte at agitere for en fri Forfatning for Slesvig-Holsten. Det vilde Frederik VI ikke høre Tale om, men derfor standsede Bevægelsen ikke. Især fik den Fart, da Uwe Jens Lornsen i 1830 holdt en Række udfordrende Taler i Kiel og siden lod dem trykke. Han krævede Grænse ved Kongeaaen; hvert Land skulde have sin egen Forfatning, og kun »Konge og Fjende« skulde være fælles. Han havde været Kontorchef i det tyske Kancelli og var lige udnævnt til Landfoged paa Øen Sild, hvor han forøvrigt var født, men nu blev han dømt til et Aars Fængsel og mistede sit Embede.

Allerede før Lornsen optraadte i Kiel, var der her en Kreds af Mænd, der arbejdede paa Oprettelse af et selvstændigt Slesvig-Holsten. De førende var Professorerne Dahlmann og Falck. Men deres Agitation fremkaldte en Modbevægelse fra dansk Side, endda i deres egen Kreds. Det var Professor Christian Paulsen, der hævdede Slesvigs Samhørighed med Danmark. Han var Flensborger af Fødsel. Han havde studeret baade i Tyskland og i København. I hans Hjem var Sproget Tysk, men under hans Ophold i Tyskland vaagnede hans danske Nationalfølelse, og han blev en dygtig Talsmand for sine danske Landsmænd i Sønderjylland. Han imødegik Lornsens

Løsrivelses-Agitation ved at udgive et Skrift om Slesvigs Folkelighed og Statsret, hvori han paaviste, at der var 185.000 dansktalende Indbyggere i Sønderjylland, og det var urimeligt, at disse Mennesker ikke havde dansk Kirke-, Skole- og Retssprog.

Blandt disse Mennesker var det, at Christian Flor nu fik sit Arbejde. Han sluttede Venskab med Christian Paulsen, og med de tyske Kolleger kom han snart paa Talefod ved sit elskværdige og vindende Væsen. De indbød ham til deres Selskaber, og her udtalte de sig frit om deres Syn paa Slesvigs og Holstens Forhold og søgte at belære deres nye Kollega, der vel næppe kunde have meget Kendskab til disse Ting, da han var kommen fra et sjællandsk Præsteembede. Flor var tilbageholden og lod dem snakke og vandt derved et godt Indblik i sine Modstanderes Tankegang. Det kom ham til gode, da han aktivt begyndte at tage Del i Nationalitetskampen.

Modersmaalets Ridder.

Med Sorg lagde Flor Mærke til, at det danske Sprog var mindre agtet end det tyske i Sønderjylland, ja at det endogsaa var i Tilbagegang, mens Tysken trængte frem. Naar Embedsmændene og deres Omgangskreds talte Tysk, satte andre ogsaa en Ære i at gøre det. Selv paa Landet trængte det frem, særlig i Angel. I Sangen »Længe nok har jeg Bondepige været«, som Pastor Karstensen skrev en Snes Aar senere, sammenligner han Sønderjydernes danske Modersmaal med en ringeagtet Bondepige, mens det tyske Sprog er den fine Frøken, der sidder i Højsædet. Ja, saadan var Stillingen, og Flor sørgede derover, for han vidste, at taber et Folk Forbindelsen med sin Slægt og sin Fortid, og det maa blive Følgen, naar et

Folk skifter Sprog, da taber det tillige Sansen for de aandelige Værdier, for gammel Sæd og Skik, som dog har mere Betydning for Menneskelivets Tryghed og Glæde end de materielle Goder. I et Brev skrev Flor senere:

»Min Drivfjeder har altid været Interesse for Slesvigerne selv, hvis aandelige og hjertelige Liv jeg gerne vilde gøre mit til at frelse for Tid og Evighed. Det var min faste Overbevisning, at naar et Folk mister sit Modersmaal, maa nødvendigvis Hjertet hos de enkelte blive koldt og egoistisk, og ingen Folkeaand vil kunne finde Bolig til Ophold hos dem. Jævnlig stod det mig derhos levende for Øje, hvorledes hos Slesvigs af Naturen velbegavede Befolkning det aandelige, altsaa det egentlig menneskelige Liv, mere og mere udslettedes, alt efter som det danske Modersmaal blev opgivet, saa at endog Erfaringen (Følelsen) og Bevidstheden om, at der gives en anden Velvære end den fysiske, det er dyriske, og andre Interesser end de materielle, til sidst gik tabt. Slige Forestillinger om, at den aandelige og moralske Fortyskning i det sydlige Slesvig allerede havde ruineret mine Landsmænd i Tusindvis, og at den saa godt som ubemærket og uden at standse fortsatte sin Mordervandring længere og længere mod Nord, forfulgte mig bestandig og lod mig ingen Ro, førend jeg besluttede at blive Missionær, kun at jeg gik til mine Landsmænd, ikke til fremmede, og tilsyneladende mere i Menneskelighedens end i Kristendommens Tjeneste. Men Maalet er det samme; det er kun virkelige Mennesker, der kan blive vakte Kristne.«

Men hvorledes skulde Flor kunne standse denne Udvikling? Først tænkte han, at Kongen skulde hjælpe ham. Allerede i 1810 havde Frederik VI udstedt en Forordning om, at det danske Sprog skulde bruges i Kirke, Skole og Retssale i de Egne, hvor Befolkningens Sprog var dansk,

og han lod Embedsmændene i Sønderjylland indsende Oplysning om Sprogforholdene til det tyske Kancelli. Det skulde saa afgive Indstilling til Kongen om den endelige Ordning; men Kancelliets Embedsmænd pakkede alle Papirerne til Side, og der kom intet ud af Sagen. Aaret efter at Flor var kommet til Kiel, rejste han ind til Kongen for at tale med ham om disse Forhold. Kongen modtog ham ogsaa venligt og hørte interesseret paa ham, men der skete intet. Frederik VI var ikke fast nok til at sætte sin Vilje igennem imod det tyske Kancellis Ønske.

Et andet Eksempel viser det samme. Flor fik ikke mange Tilhørere ved sine Forelæsninger over nordisk Sprog og Litteratur ved Universitetet i Kiel. Studenterne forstod simpelt hen ikke Dansk tilstrækkeligt, og de undsaa sig ved at lære det ringeagtede Sprog. Flor skrev derfor til Kongen, at han intet kunde udrette, hvis Studenterne ikke fik bedre Forudsætninger i Dansk. I 1814 havde Frederik VI udstedt en Forordning om, at der skulde undervises i Dansk ved alle de højere Skoler i Sønderjylland, og Flor henstillede nu til Kongen, at denne Bestemmelse virkelig blev overholdt. Atter henvendte Kongen sig til Kancelliet, men atter uden Resultat.

Flor var nu klar over, at Rejsningen af det danske Sprogs Værdighed i Sønderjylland ikke kunde ventes fra oven i Samfundet, men maatte komme fra Folket selv. Han spejdede derfor efter Tegn paa en saadan Rejsning og forberedte sig til at kunne træde hjælpende til, hvor Spiren til en national Vækkelse skulde vise sig.

I Ventetiden optog han et andet Arbejde, der skulde tjene Modersmaalets Sag. Han samlede og udgav en Haandbog i dansk Litteratur til Brug i de højere Skoler, saa de enkelte Lærere, der frivilligt ønskede at vejlede

deres Elever paa dette Omraade, ikke skulde staa uden Hjælpemidler. Flors Haandbog vandt stor Udbredelse i hele Landet og blev trykt i mange Oplag. Den sidste Udgave kom i 1881, efter Flors Død. Den begyndte med Prøver af Sagaerne og gamle Runeindskrifter og gik derefter videre med de skiftende Tiders Litteratur. I et Forord til 7. Udgave skriver Flor:

»Erfaringen lærer, at ethvert af de mange og forskellige Folkefærd, hvoraf Menneskeheden bestaar, ikke alene taler sit eget Sprog, men ogsaa ellers har af Naturen sine særegne Anlæg i Evner og Tilbøjeligheder; og heraf slutter vi med Grund, at Skaberen har tiltænkt ethvert Folk en særegen Gerning at udføre her i Verden til hele Menneskeslægtens Udvikling og Frelse.«

Derfor skal ethvert Folk lære sig selv at kende, bl. a. ved at læse de Tanker, der er nedskrevet paa dets Modersmaal, for, som Flor ogsaa skriver: »Ethvert Folkefærd har vedblevet at betragte sit særegne Modersmaal og sine øvrige Ejendommeligheder som et aandeligt Fælleseje, hvori alle, høje og lave, Mænd og Kvinder, er lige delagtige. De har en Følelse af, at deri har de deres egentlige Hjem, hvor de kan være sig selv. Kun der kan de føle sig fri og trygge og glade. Derfor vil de for ingen Pris i Verden frivillig opgive denne deres Aandens og Hjertets Hjemstavn, men vove Livet og udholde Plager og Lidelser for at bevare og forsvare den.«

Det er let at se, at Flor var Discipel af Grundtvig, men en Discipel, der selvstændigt havde tilegnet sig hans Tanker og forstod at omsætte dem i praktisk Arbejde til Gavn for sine Landsmænds aandelige Liv.

Ved Flors Død skrev Carl Ploug et Mindedigt, hvori han kaldte Flor Modersmaalets Ridder. Det er et ærefuldt

Navn, men Flor havde gjort sig fortjent til det, baade ved denne Sag og ved sit Arbejde med de nye Opgaver, som snart skulde melde sig.

»Dannevirke«.

Paa den Tid boede der i Haderslev en Købmand ved Navn Peter Chr. Koch. Han interesserede sig for mere end sin Købmandshandel og havde faaet den Tanke, at han vilde udgive et dansk Blad i Sønderjylland. Det var dog ikke fordi han var saa stærkt optaget af det nationale, men han vilde give de dansktalende Mennesker i Nordslesvig noget andet at læse end de faa tyske Blade, der udkom i Landsdelen. Indholdet af Bladet skulde være oplysende og opbyggelige Artikler. Han var selv fra sit Hjem paavirket af Pietismen. Han boede ved Siden af Byens eneste Bogtrykkeri, og der kunde han vel nok faa sit Blad trykt. Saa var det blot, om han kunde skaffe sig Privilegium som Bladudgiver. Denne Tilladelse skulde indhentes hos Kongen, men efter Indstilling fra Kancelliet, saa den var sværere at opnaa, end Koch havde tænkt, og uden Hjælp fra andre var det næppe blevet til noget med hans gode Plan.

Først kom han i Forbindelse med en Bogbinder i hans egen By, Niels Chr. Nissen. Han havde gaaet i Byens lærde Skole og havde faaet sin Undervisning paa Tysk, men var blevet opfyldt af Uvilje mod dette paatvungne Sprog. Nu vilde han gøre alt for at hævde sit danske Modersmaals Ret og Ære. Da Professor Chr. Paulsen havde udsendt sit Skrift om Slesvigs Folkelighed og Statsret, skrev Nissen et Takkebrev til ham og udtalte heri blandt andet:

»Naar engang i alle danske Egne læres Dansk i alle Skoler, naar Folkets Lærere taler til Folket i Folkets Sprog, naar Rettergangen holdes paa Dansk af dansktalende Embedsmænd, ja kort sagt, naar vort Fædreland er blevet det, hvad det efter den strenge Ret og Billighed bør være, og den store Forskel mellem Slesvig og Holsten fuldkommen er erkendt, da vil et kraftigere Liv vise sig, og Almenaanden opnaa en hidtil ukendt Højde.«

Det var disse Idealer, Nissen kæmpede for, da han gik i Samarbejde med Koch om Udgivelsen af et dansk Blad. De udfyldte saaledes hinanden godt. De blev enige om at skrive hver en Artikel og prøve at faa den trykt, før de indgav Ansøgning om Lov til selv at udgive et Blad. Koch sendte sin Artikel til Aarhus Stiftstidende, men den gik i Papirkurven, dog ikke fordi den ikke var velskrevet nok, men Redaktøren vilde ikke være Uvenner med Regeringen, og det frygtede han kunde blive Tilfældet, hvis han lod sønderjyske Forhold komme under Debat i sin Avis. Nissen skrev paa Tysk og sendte sin Artikel til Itzehoer Wochenblatt, og den blev antaget. Den hed »Slesvig, som det er«, og det er let forstaaeligt, at Chr. Flor kastede sig over denne Artikel, da han fik Bladet i Hænde. Han læste med stigende Undren. Først var der en Udredning af Sprogforholdene i Sønderjylland, og derefter hed det: »Men hvor længe endnu skal dette usalige Virvar taales? Naar skal vort elskede Modersmaal rejses fra sin dybe Fornedrelse op paa det Hædersstade, der tilkommer det? Hvorfor skal vi gøres saa aldeles fremmede for det Land, som vi ifølge Nedstamning, Sprog og Nationalitet saa ganske tilhører, det, med hvilket vi evig bliver forbundne og udgør eet Folk.« Artiklen sluttede: »Gid da vore Modstandere maa erkende, at deres Umage for at germanisere det danske Slesvig er forgæves, at alt Tysk hos os stedse

betragtes som noget fremmed, og at det elskede Modersmaal før eller senere vil gaa sejrende ud af Kampen.«

Flor blev stærkt grebet af det, han læste, og fyldt med Glæde. Her var jo Røsten fra Folket selv, som han havde spejdet efter og længtes efter i lange Aar. Han maatte straks om til sin Kollega, Chr. Paulsen, og tale med ham om Sagen. De blev snart enige om, at de maatte tale med ham, der havde skrevet dette. Maaske var han Manden, som kunde udgive den danske Avis, som de, ligesom Koch og Nissen, ønskede skulde komme. Flor rejste til Hadersleb og lærte de to Venner at kende.. Han støttede ivrigt deres Plan og lovede dem sin Hjælp, og saa indgav Koch sin Ansøgning til Regeringen i Gottorp om Privilegium. Men han fik blankt Afslag. Bogtrykkeren, der først havde været velvillig, blev nu ogsaa betænkelig ved Sagen. Nissen og Koch havde megen Modgang.

Men Flor vilde ingenlunde lade Sagen falde. Han skrev et langt Brev til Koch, hvori det hedder: »— — saa maa De vide, at vore Artikler vel tillader, at man bliver vred, ærgerlig, ja nedslaaet og flov, men aldrig, at man taber Modet eller opgiver Sagen som tabt.«

Koch søgte igen, men fik atter Afslag. Dog, det havde Flor forudset og vidste, hvad han vilde gøre. Han rejste til København og talte med Kronprinsen, den senere Christian VIII, om Sagen, og da Koch nu efter Flors Anvisning sendte Ansøgningen til Kongen, blev den bevilget.

Der var mange Vanskeligheder at overvinde endnu, før Bladet kunde begynde at udkomme; men Flor organiserede Arbejdet, og fik det hele til at gaa. Han skrev Opraab, skaffede Medarbejdere og gennemsaa Manuskripter. Bladet fik det stolte Navn Dannevirke, og endelig den 20. Juni 1838 udkom det første Nummer. Hermed var der skabt et godt Vaaben til Kampen for den danske Sag.

Det vakte stor Opmærksomhed, men ogsaa megen Modstand. Koch skrev allerede i Juli til Flor, at han havde mest Lyst til at standse det hele. Men Nissen saa anderledes paa det. Han skrev til Flor: »Vi begynder nu lidt efter lidt at komme os af vor første Skræk. Vi er ikke ret krigsvante, derfor havde vi nær tabt Fatningen, men det var kun det første Øjeblik. Da vor Feltherre lover aldrig at forlade os eller tabe Modet, saa lover ogsaa vi paa det hjerteligste kun ved sidste Aandedræt at give Slip paa Sagen, og jeg for min Part maa bekende, at den er uadskillelig fra min hele Tilværelse, og at jeg saa at sige lever for den.«

Den varmhjertede og ildfulde Mand, Bogtrykker Nissen, kom til at kæmpe for Danskhedens Sag til sidste Aandedræt; men det blev kun en kort Tid. Allerede i Januar 1839 døde han, 29 Aar gammel. Det var et smerteligt Tab for »Dannevirke«, men Bladet blev ført videre, og lidt efter lidt kom det i saa sikker Gænge, at Flor kunde overlade det helt til Koch og selv hellige sig andre Opgaver.

Stændersal og Folkemøder.

Den Frihedsbevægelse, som fra Frankrig udgik over Europa, især efter Julirevolutionen i 1830, fik her i Danmark Tilslutning hos en Del liberale Kredse i København, men den vandt størst Udbredelse i Hertugdømmerne, hvor den tidligere nævnte Uwe Jens Lornsen vakte et stærkt Røre. Frederik VI imødekom da Folkets Ønske om Del i Landets Styrelse ved at oprette de raadgivende Stænderforsamlinger, ikke alene for Slesvig og Holsten, men ogsaa for Kongeriget. Der blev fire Forsamlinger: Øernes i Roskilde, Nørrejyllands i Viborg, Sønderjyllands

i Slesvig og Holstens i Itzehoe. Kongen knyttede altsaa ikke de to Hertugdømmer sammen ved denne Sag, men det skete derimod, da han gav dem en fælles Regering paa Gottorp og en fælles Højesteret i Kiel. Han vilde holde alle sine Lande sammen og saa ikke den nationale Fare for Sønderjylland ved denne Sammensmeltning.

Der var dog ikke lige Valgret for alle til Stænderforsamlingerne. Kun Ejendomsbesiddere havde Valgret, og en Del af Medlemmerne var kongevalgte, men de blev en god Overgang for det danske Folk til det fulde Folkestyre, som vi fik med Grundloven i 1849.

Skønt Flertallet af Befolkningen i Sønderjylland var dansk, var de fleste Medlemmer af Stænderforsamlingen i Slesvig dog Slesvig-Holstenere, idet mange af de danske Slesvigere var ejendomsløse. Føreren for de danske Stændermænd var Bonden Nis Lorenzen fra Lilholt. Han var fuld af Mistillid til de tyske Embedsmænd og ønskede derfor ligesom de andre nordslesvigske Bønder at faa indført dansk Retssprog i de dansktalende Egne. Som Forholdene var, hændte det ofte, at en Bonde ikke vidste, om han havde tabt eller vundet sin Sag, naar han forlod Retssalen.

Chr. Paulsen og Flor støttede ivrigt Nis Lorenzen og de andre danske Stændermænd i denne Sag. De skrev Bønskrifter, som blev sendt rundt til Underskrift i Nordslesvig, om Indførelse af dansk Retssprog, og de formede Forslaget derom, som Lorenzen saa fremsatte, da Stænderne samledes i 1836. Flor skrev ogsaa den Motivering for Andragendet, som Lorenzen oplæste i Stændersalen, og viste her, hvor godt han forstod at sætte sig ind i den nordslesvigske Bondes Tankegang. Han blev i Slesvig, mens Forhandlingen stod paa for at kunne være til Rede med Raad og Hjælp.

Ogsaa denne Sag tog det Tid at faa klaret, men i 1838 vedtog Stænderforsamlingen det, og i 1840 udgav Christian VIII et Sprogreskript, der gjorde Dansk til Øvrighedssprog i Nordslesvig. I Mellemslesvig, hvor Sproget var blandet, skete der foreløbig ikke noget.

Flor formede en Takadresse og sendte den ud til Underskrift. I Løbet af kort Tid blev den underskrevet af 2000 Bønder og mange andre. Det viser, i hvor høj Grad Flor forstod at udtrykke de Tanker, som levede hos Menigmand.

Mere kendt end Nis Lorenzen blev dog hans Navnefælle, Købmand P. Hjort Lorenzen fra Haderslev. Han havde først sluttet sig til Slesvig-Holstenerne, fordi han ansaa dem for Frihedens Talsmænd, og de havde indvalgt ham i den slesvigske Stænderforsamling. Men her blev han klar over, at Partiets Fører, Hertug Christian af Augustenborg, arbejdede paa at løsrive Sønderjylland fra Danmark, idet han mente, at hans egen Slægt havde Arveret til begge Hertugdømmerne, hvis den danske Konge døde uden at efterlade sig Arvinger. P. Hjort Lorenzen mærkede ogsaa, at det holstenske Junkerparti ingenlunde havde til Hensigt at indføre Folkefrihed. Han slog da om og sluttede sig til de Liberale i Danmark, hvis ledende Mand, Orla Lehmann, han var blevet kendt med. Han havde før modarbejdet »Dannevirke«, og Koch havde klaget sig til Flor derover. Men i Marts 1840 skriver Koch til Flor, at han mærker, at denne deres Sags værste Fjende nu søger at slutte sig til dem; »— men jeg er bange og holder mig derfor rolig i mit Hjem.« Flor minder ham da om, at der er større Glæde i Himmelen over een Synder, som omvender sig, end over 99 retfærdige, og mener, at de skal tage godt imod Lorenzen. Det viste sig siden, at Flor saa rigtigt.

I 1841 valgtes P. Hjort Lorenzen til dansk Stænderdeputeret i Sønderborg, og han kom til at gøre de Danske en stor Tjeneste i Stændersalen. Længe havde Flor ønsket, at de danske Repræsentanter i Stænderforsamlingen skulde bruge det danske Sprog for at faa dets Ligeberettigelse med det tyske slaaet fast. Nu opfordrede han Koch til at paavirke P. Hjort Lorenzen i denne Retning, og der kom et Samarbejde i Stand mellem Flor og Lorenzen. Maaske havde Lorenzen selv haft den Tanke, at han nu vilde tale Dansk i Stændersalen; i hvert Fald udførte han den.

Et slesvig-holstensk Forslag om, at Mærket »Dansk Ejendom« skulde fjernes fra de slesvig-holstenske Skibe, og at Dannebrog skulde ombyttes med en slesvig-holstensk Fane, vakte heftig Debat, under hvilken en brugte det voldsomme Udtryk »Bort med Trællemærket!« Da rejste P. Hjort Lorenzen sig og talte imod Forslaget paa Dansk og »vedblev at tale Dansk«, som Sekretæren skrev i Protokollen.

Sagen vakte et stærkt Røre i hele Landet. Det strømmede ind med Sympati- og Takkeskrivelser til Lorenzen fra alle Sider, og da han efter Flors Tilskyndelse rejste til København for at tale med Kongen selv om Sagen, blev han af Hovedstadens Liberale hyldet ved en Fest paa Skydebanen, hvorved der yderligere knyttedes Baand mellem disse Kredse og de Danske i Sønderjylland. Kongen vilde dog stadig ikke tage bestemt Parti i Sagen. Han søgte vedblivende at tilfredsstille begge Parter. Først senere indsaa han, at dette netop øgede Striden. Men i Folkets brede Lag gik den danske Bevægelse frem. Det satte Flor sin Lid til.

Mange af P. Hjort Lorenzens Landsmænd havde nu Lyst til at hædre ham ved en Fest, men ingen havde rig-

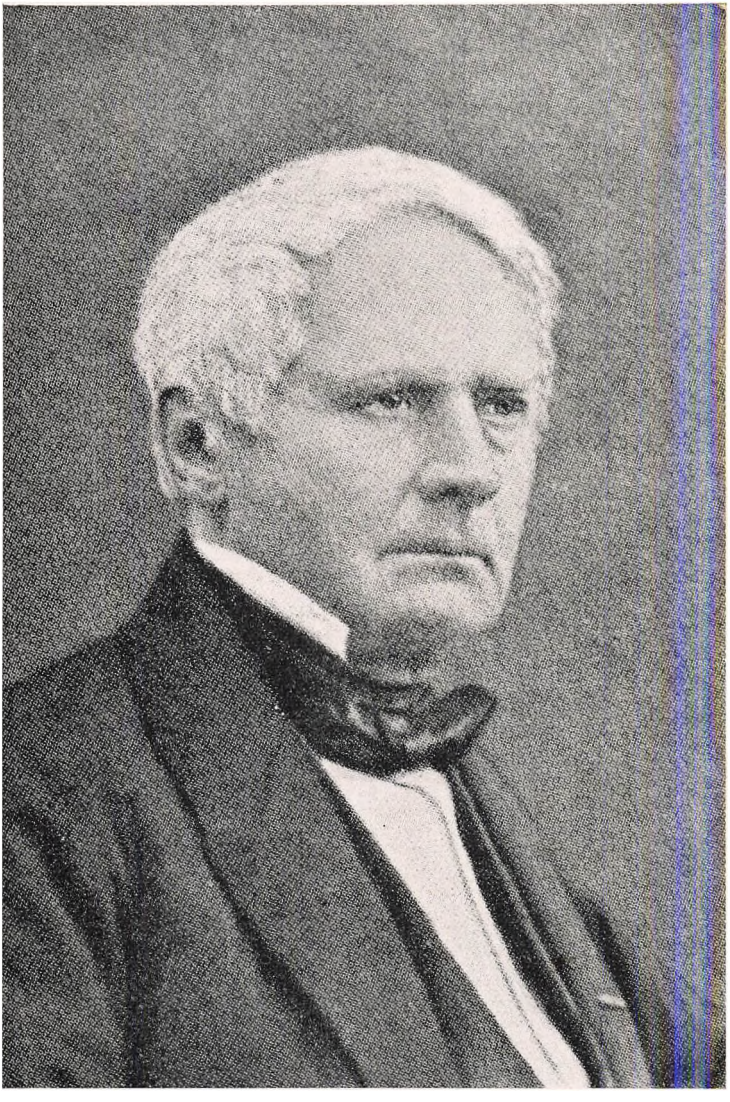

Christian Flor.

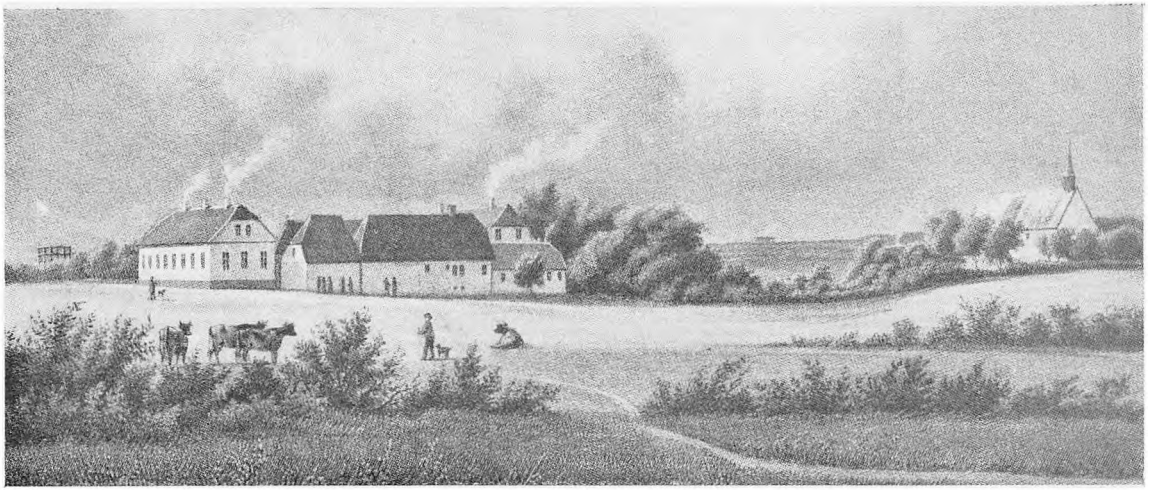

Danmarks første Folkehøjskole i Rødding, oprettet 1844.

tig Mod til at sætte Sagen i Gang. Det blev ogsaa her Flor, der kom til at give Stødet til Virkeliggørelsen. Lorenzen havde Trang til at takke de mange, som havde glædet ham med Breve, og bad Flor lave en saadan Skrivelse for ham. Flor gjorde det, og da den blev læst op af den unge Bonde Laurids Skau i Sommersted for en Kreds af Bønder, gjorde den et saa stærkt Indtryk paa dem, at de fik Mod til at udsende Indbydelse til en Fest for Lorenzen i Sommersted Kro, og den blev Forløberen for den store Folkefest paa Skamlingsbanken i 1843, ved hvilken Drewsen overrakte Lorenzen et Drikkehorn med Indskriften »Han vedblev at tale Dansk« som Gave fra det danske Folk.

Blandt Talerne ved Festen, der havde samlet 6000 Mennesker, var Laurids Skau. Hans Ord greb Tilhørerne stærkt. Aldrig havde man tænkt sig, at en Bonde kunde tale saadan, og Bifaldet slog sammen om ham. Men — Talen var Flors. Han havde lagt den unge Bonde Ordene i Munden. Det var et Kunststykke, at Laurids Skau kunde tilegne sig Flors Tanker saa fuldstændigt, at det for Tilhørerne lød, som om Ordene sprang umiddelbart frem fra hans egen Sjæl; men det var et ikke mindre Kunststykke, at Flor, den lærde Professor, kunde give Udtryk for den jævne Mands Tanker paa en saa naturlig Maade, at alle tænkte, at det var Bonden selv, der talte til dem. At Skau høstede Æren, har sikkert ikke bekymret Flor. Han holdt sig gerne selv tilbage, blot den gode Sag blev fremmet.

En endnu skønnere Frugt satte dette Samarbejde Aaret efter. Da holdtes paany en Skamlingsbankefest, der fik et endnu mere straalende Forløb. Her talte blandt andre Grundtvig sit aandsbaarne Ord til en aandeløst lyttende

Forsamling, og her holdt Laurids Skau Flors gribende Tale om Modersmaalet. Et Afsnit af den lød saaledes:

»Mine Venner! Hvad Modersmaalet egentlig er, og hvori dets Hellighed bestaar, det formaar jeg ikke til fulde at gøre Rede for og beder de lærde Mænd om at udgrunde og forklare os det. Men det ved jeg, at naar nogen ringeagter og forhaaner mit Modersmaal, saa er det for mig, som om de ringeagtede og forhaanede mine Venner og Kammerater, alle mine Bysbørn, hele Sognet, hele Nationen — med eet Ord: forhaanede alle dem, som vort Hjerte hænger ved; thi det er Modersmaalet, som knytter mig og mine til dem, som har bragt deres Følelser over til mig og mine over til dem; det er Modersmaalet, der bestandig gaar frem og tilbage mellem dem og mig som Glædens eller Sorgens, Haabets eller Bekymringens Budskab, som bringer det, der ligger allerinderst, allerdybest i deres Sjæle, det bedste, det sandeste, det dybeste, de ejer, til mig og fra mig til dem. Som sagt, jeg har ikke formaaet at udgrunde, hvori Modersmaalets egentlige Væsen og Hellighed bestaar; men jeg føler, at naar Herrens Bud lyder til mig: Ær din Fader og din Moder, paa det, at det maa gaa dig vel og du kan leve længe i Landet — da har jeg kun slet agtet paa Guds Lov, naar jeg ikke holder mine Fædres Sæder og min Moders Maal højt i Ære.«

Laurids Skau lærte siden at staa paa egne Ben og selv udarbejde sine Taler. Men han vidste godt, at det var Flor, der havde bragt hans Evner til Udvikling. »Deres aandelige Fostersøn« kalder Skau sig engang i et Brev til Flor.

Danmarks første Folkehøjskole.

Flor vilde gøre Nordslesvigs Bønder til Bærere af Nationalitetskampen. Han vidste, at de ikke vilde lade sig

lede af Embedsmændene, og han havde erfaret, at den ikke kunde føres fra Kongeriget. Nordslesvigerne maatte opdrages til selv at føre Kampen. Som et ypperligt Middel dertil greb han Grundtvigs Tanker om en Skole for voksne unge. Der var ogsaa andre, der indsaa, at for at de jævne Folk kunde finde værdige Repræsentanter blandt deres egne at sætte ind i Sogneraad og Stænderforsamling, maatte der Oplysning og Uddannelse til, og der blev foreslaaet Oprettelse af baade Realskoler, Højskoler og et dansk Gymnasium i Sønderjylland. Flor holdt sig længe i Baggrunden, da han frygtede for, at de fleste Forslagsstillere ikke forstod, hvad sand Folkeoplysning var, men gennem Samtaler med sine Venner i Landsdelen og gennem smaa Indlæg i »Dannevirke« søgte han at lede Sagen derhen, hvor han ønskede den.

I 1843 oprettedes »Den slesvigske Forening«, hvis drivende Kraft var P. Hjort Lorenzen. Den havde som første Programpunkt Oprettelse af højere Dannelsesanstalter for den danske Befolkning i Hertugdømmet, og nu kom der Gang i Arbejdet med Højskolen. Flor udarbejdede en Plan for Skolen, som blev trykt og udsendt med Opfordring til at tegne Aktier i Skolen. Undervisningsformen skulde være Foredrag og Samtaler, og Emnerne for disse skulde hentes fra Historie og Samfundslære, fra Naturvidenskab og Litteratur, og saa skulde Eleverne undervises i at lære at bruge Modersmaalet baade skriftlig og mundtlig.

Planen vandt dog ikke saa stor Tilslutning, som man kunde have ventet. Bønderne holdt sig tilbage fra Aktietegningen. Men Flor holdt ud. »Højskolen er og bliver min Hovedplan«, skrev han til Koch, og han gennemførte den. Han foretog igen en Rejse til København og forklarede Sagen for sine Venner blandt de Nationalliberale, og fra disse Kredse fik han stillet et Beløb til Raadighed paa

12000 Rbd. For disse Penge blev der købt en Gaard i Rødding, der blev indrettet til Højskole. Der valgtes en Direktion for Skolen, og Flor blev dens Formand. I November 1844 aabnedes saa Folkehøjskolen i Rødding, den første i Norden.

Den første Vinter lededes Skolen af en teologisk Kandidat, Johan Wegener, en Præstesøn fra Fyn. Han syntes dog ikke, at hans Arbejde frugtede, som han havde ventet, og han forlod Højskolen for at blive Præst. Flor besluttede da selv at overtage Ledelsen af Skolen. Han søgte sin Afsked fra Embedet i Kiel, og i Maj 1845 flyttede Flor og hans Familie ind paa Højskolegaarden i Rødding.

Flor søgte nu at faa udvidet Højskolearbejdet. Han fik Nordslesvigs Bønder til at yde Penge til Rejsning af en Elevbygning. Den første Vinter havde Eleverne boet ude i Byen. Fra det danske Landhusholdningsselskab fik Skolen foræret moderne Landbrugsredskaber til Gaarden, andre Selskaber i København skænkede den Samlinger og et Bibliotek, og Kongen gav Skolen et fuldstændigt Sæt Gymnastikredskaber. Til Vinterskolen indmeldtes 42 Elever, og der blev ansat en Landbrugslærer og en Doktor til at undervise i Naturfag ved Skolen.

Skolen var saaledes kommet i god Gænge, men Arbejdet havde sine Vanskeligheder for Flor, som var vant til at undervise Studenter, og for Fru Flor, der var ganske ukendt med at være Højskolemor for en Flok Bønderkarle. Det havde heller ikke været Flors Hensigt at blive paa Skolen længere, end til han fandt en Mand, som han turde betro Skolens Ledelse, og da han havde opnaaet det, forlod han i Foraaret 1847 atter Rødding og rejste til København; men han fulgte stadig Skolen med levende Interesse og hjalp den over vanskelige Perioder. Ved Krigen i 1864 maatte Virksomheden i Rødding standse; men For-

stander Schrøder flyttede med sine Medarbejdere til Askov og fik her, atter med Flors Hjælp, Arbejdet i Gang paany. Schrøder førte Askov Højskole frem til den ledende Stilling, som den siden har indtaget blandt vore Højskoler, men han vilde ikke selv have Æren for at være dens Grundlægger. I en Beretning om Skolen, som han udsendte i 1869, skrev han: »Folkehøjskolen i Askov kan ikke med Rette kaldes Schrøders Skole; skal den nævnes efter Mennesker, maa den kaldes Flors Højskole efter den Mand, som for 24 Aar siden først førte Grundtvigs Tanke med Højskolerne ud i Livet, Stifteren af Rødding Højskole, som frem for nogen anden skal have Æren for at have hjulpet os med at faa vor Skole i Gang.« Da han samme Aar indviede en Nybygning ved Skolen, satte han over den Indskriften: Flors Højskole. Denne Indskrift staar den Dag i Dag over Indgangen til den landskendte Skole.

Flors senere Virksomhed, hans Død og Eftermæle.

Nu bosatte Flor sig for en Tid i København. Han deltog i Møderne i de bevægede Martsdage i 1848 og var med til at forme Casinomødets Erklæring. Men saa snart Kampen om Sønderjylland brød ud, droges han atter mod denne Landsdel, der stod hans Hjerte saa nær: I Spidsen for en Flok Studenter og gamle Røddingelever rejste han gennem Sønderjylland for at ildne Folkestemningen. Sammen med Laurids Skau blev han den egentlige Leder af en Bondehær paa 3—4000 Mand, der i Begyndelsen af April, altsaa endnu før den danske Hær var ankommen, samledes i Egnen omkring Flensborg. Der blev dog ikke Brug for dens Hjælp.

Flor blev indvalgt i den grundlovgivende Rigsforsamling og var derfor atter i København i nogen Tid. Ligesom

Grundtvig sluttede han sig ikke til nogen af Partierne, men han fik derfor heller ikke megen Indflydelse paa Afgørelsen af de forskellige Sager. Han var især virksom for at faa lovfæstet den enkelte Borgers Ret til fri Udfoldelse i Erhvervslivet og til at fremsætte sine Tanker i Tale og Skrift.

Under Vaabenstilstanden i Vinteren 1849—50 fik Flor atter Lejlighed til at gøre noget for Sønderjylland, idet han hjalp den danske Presse at komme i Gang igen. Der var da danske Blade i baade Aabenraa og Flensborg foruden »Dannevirke« i Haderslev. Flor var ikke alene ivrig for at faa danske kulturelle Foretagender sat i Gang, men han var ogsaa trofast imod dem og stod dem bi, naar de trængte til hans Hjælp. Utrættelig rejste han rundt i Landsdelen for at opmuntre sine danske Venner og paavirke Stemningen i Folket. Ikke mindst arbejdede han for at vække en mere bevidst dansk Nationalitetsfølelse i Mellemslesvig. Og Arbejdet lykkedes. Saa langt sydpaa som i Eckernførde sporedes en dansk Folkerejsning; men desværre kom den ikke til fuld Udfoldelse, før Krigen i 1864 afbrød Sønderjyllands Forbindelse med Danmark.

Flor høstede megen Anerkendelse og Tak for sit nationale Arbejde i Sønderjylland; men han mødte ogsaa Skuffelser. Efter Treaarskrigen ønskede han Stillingen som Chef for Kultusdepartementet i Flensborg, og ingen havde mere fortjent den eller været mere egnet til den, men — han blev forbigaaet, og en anden blev udnævnt. Maaske var Grunden, at Flor ikke havde den samme politiske Opfattelse som Ministeriet. Senere søgte han Embedet som Skoledirektør for Sønderjylland, men fik igen Afslag. Det var en Skuffelse for Flor, at man tilsyneladende ikke mere havde Brug for hans Arbejde. Han rejste da bort og tilbragte de næste Par Aar i Udlandet.

Det var Regeringen, der havde svigtet Flor; Sønderjyderne glemte ham ikke. Da den danske Regering i 1855 havde faaet gennemført en Fællesforfatning for Kongeriget og Hertugdømmerne, efter hvilken der skulde vælges et Rigsraad for disses Fællesanliggender, skulde Slesvigs Stænderforsamling vælge fem Medlemmer til dette Rigsraad, og en af dem blev Flor. Nu var han, som »Dagbladet« skrev, »genindsat paa sin Plads af det taknemmelige Folk, som ikke har forglemt hans fortjenstfulde Virksomhed for Fædrelandet.«

I dette politiske Arbejde blev Flor, til Krigen i 1864 gjorde en brat Afslutning derpaa. Fredsslutningen, ved hvilken hele Sønderjylland blev afstaaet til Tyskland, var et forfærdeligt Slag for Flor. Det saa jo ud, som om hele hans Gerning i Sønderjylland havde været forgæves. Han kunde ikke vide, at den Sæd, som han havde været med til at saa i den sønderjyske Folkeager, skulde bære Frugt i Udlændighedstiden og føre Sønderjyderne frem til den stolte Februardag i 1920, da Nordslesvig stemte sig hjem til Danmark.

Efter Krigen førte Flor et stille Liv. Han var da ogsaa naaet Støvets Alder. Hans Hustru var død, og hans Søn bosat i Sverige. Han medvirkede dog, som tidligere omtalt, ved Askov Højskoles Oprettelse og kom ogsaa til at øve Indflydelse paa de Mænd, der satte et Højskolearbejde i Gang i Sverige. Noget af det sidste, han arbejdede paa, var at føre Højskoletanken ind i København. Han fik et Par Mænd til at holde en Række historiske Foredrag; men Tilslutningen var for ringe. Senere blev Flors Tanke taget op og gennemført af Johan Borup.

Paa fem og tyve Aars-Dagen for Rødding Højskoles Oprettelse holdtes en Fest for Flor i København, ved hvilken han blev hyldet af mange Talere, deriblandt den 86 aarige

Grundtvig. Hovedtalen blev holdt af Carl Ploug, der bl. a. sagde: »Lad os nu takke ham for alt, hvad han har gjort for Slesvig og for Danmark.«

Flor levede endnu i fem Aar. Den 9. April 1875 blev han begravet paa Garnisons Kirkegaard i København. Om Aftenen holdt »Danske Samfund« en Mindefest for Flor. Ved den Lejlighed blev der sunget en Sang af Carl Ploug, hvoraf det første og de to sidste Vers lød saaledes:

Vort Modersmaal han elsked', — hun var hans
Ungdomsbrud,
for hendes Ret og Ære at værge drog han ud;
hvor mest hun blev forhaanet og trampet under Fod,
han hendes Ros forkyndte med frit og frejdigt Mod.

Der rejste han en Hær, som i tred've Aar har stridt,
og indtil denne Dag ikke vegen er et Skridt;
som skilt fra sine Brødre og under fremmed Aag,
dog lige tro bevarer sin Sæd, sit Sind, sit Sprog.

Men at den end kan kæmpe, og at den staar saa fast
mod Fristelse og Fare, mod Svig og Overlast, —
det skyldes ham, vi nylig har lagt i sorten Jord,
vort Modersmaals Elsker og Ridder: Christian Flor.

Litteratur:
A. Fabricius: Illustreret Danmarkshistorie for Folket. 2. Bind.
Th. Roust: Christian Flor.

AD FORTIDS VEJE

HISTORISK FOLKELIG LÆSNING

3. AARGANG

2. Hefte indeholder:

Efter da stode de Vendelbo'r. Af cand. mag. Nicolai Krarup.

Da Bødlen var Profet. Af Lærer Karl Rasmussen.

Georg Carl von Döbeln. Af Adjunkt Aage Fasmer Blomberg.

To bornholmske Fætre, der blev berømte Generaler i fremmed Krigstjeneste. Af Premierløjtnant V. K. Sørensen.

Erik Gustaf Geijer. Af Adjunkt, cand. mag. Aagot Lading.

Christian Flor. 1792—1875. Af Kommunelærer Johan Jensen.

Udkommer i 4 aarlige Hefter à gennemsnitlig 96 Sider. Pris pr. Hefte Kr. 1,50, Kr. 6,00 pr. Aargang. Abonnement kan tegnes i alle Brugsforeninger eller paa Postkontorerne og er bindende for en Aargang, hvorefter Tilsendelsen fortsættes, indtil Opsigelse sker.